Iуащхьэмахуэ - телъыджэм и телъыджэж!

ФИФI ФЫМЫГЪЭПУД, ФИ IЕЙ ФЫМЫГЪЭПЩКIУ

АДЫГЭ ПСАЛЪЭ

АДЫГСКОЕ СЛОВО

КъБР-м И ПАРЛАМЕНТЫМРЭ ПРАВИТЕЛЬСТВЭМРЭ Я ГАЗЕТ
ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КБР

1924 ГЪЭМ И МЭКЪУАУЭГЪУЭ МАЗЭМ И 1 ЛЪАНДЭРЭ КЪЫДОКI

№113 (21.271) • 2008 гъэм мэкъуауэгъуэм (июным) и 14, щэбэт • Тхьэмахуэм тхуэ къыдокI • И уасэр соми 3-щ • adyghe@mail.ru adyghepsale.ru

Урысейпсо зэпеуэм дыщытокIуэ

Урысейм и щхьэ хуитыныгъэм и махуэшхуэр щигъэлъапIэм, мэкъуауэгъуэм и 12-м наIуэ къэхъ уащ «Урысейм и телъыджибл» зэпеуэм и кIэух Iыхьэм кърикIуахэр. ЦIыху мелуан 26-м нэблагъэ Iэ щIаIэта телъыджэхэм яхэхуащ ди республикэм и гушхуапIэ Iуащхьэмахуэ.

ФИГУ къэдгъэкIыжынщи, урысейпсо зэпеуэм и иужьрей Iыхьэм и мардэхэм ящыщ зыт нэхъ телъыджэу къалъытэ щIыпIэцIэу блы зэубыдылIауэ къагъэлъэгъуэн зэрыхуейр. Апхуэдэ щIыкIэкIэ екIуэкIа IэIэтым ди Iуащхьэмахуэ зэрыхиубыдар ехъулIэныгъэшхуэщ икIи зи фIыщIэр ди республикэм щыпсэууэ ар текIуэным хущIэкъуахэм я закъуэкъым, атIэ ди лъахэм зэгуэр щыхьэщIауэ а къурш уардэр гукъинэж зыщыхъуахэми ялъэкI къагъэнакъым.

Iуащхьэмахуэ дэщIыгъуу урысейпсо зэпеуэм щытекIуащ Байкал гуэлыр, Петергоф, Блаженный Василий и члисэр, Мамай Iуащхьэмрэ Хэку-Анэм и фэеплъымрэ, Гейзерхэм я аузыр, Маньпупунер къурш дапхъэм и мывэ пкъохэр. ТекIуахэм я цIэхэр щыжаIащ Урысейм и махуэр гъэлъэпIэным иращIэкI концертышхуэр Москва и Ут Плъыжьым щыщекIуэкIым.

Ди къэралым и цIыхущIэхэр

Бе челов Ильяс паспортхэр ныбжьыщIэхэм ярет.

Мэкъуауэгъуэм и 12-м КъБР-м и Парламентым и Унэм зэIущIэ дахэ щекIуэкIащ - зи ныбжьыр илъэс 14 ирикъуа цIыкIухэм иратащ УФ-м и цIыхуу зэрыщытымкIэ паспор тхэр.

УРЫСЕЙМ и махуэм ирихьэлIэу къызэрагъэпэща Iуэхум и жэрдэмщIакIуэу щытащ КъБР-м и Парламентыр, МиграцэмкIэ федерал къулыкъум и IуэхущIапIэу КъБР-м щыIэр, ЩIалэгъуалэ Iуэхухэмрэ жылагъуэ зэгухьэныгъэхэмкIэ КъБР-м и къэрал комитетыр.

ЗэIущIэр къызэIуихри Урысейм и махуэмкIэ ныбжьыщIэхэм ехъуэхъуащ ЩIалэгъуалэ Iуэхухэмрэ жылагъуэ зэгухьэныгъэхэмкIэ КъБР-м и къэрал комитетым и унафэщI **Пащты Борис** икIи псалъэ иритащ КъБР-м и Парламентым и УнафэщI **Бечелов Ильяс**. ФIэхъус псалъэкIэ сабийхэм защыхуигъазэм, абы къыхигъэщащ мэкъуауэгъуэм и 12-р щхьэхуитыныгъэм, демократием, цIыхухэм я псэукIэм зегъэужьыным я лъапIэныгъэхэм тегъэпсыхьа къэрал ухуэкIэщIэм Урысейр щытехьа махуэшхуэу зэрыщытыр. Бечеловым иджыри зэ школакIуэхэм ягу къигъэкIыжащ ди республикэми ди къэралми я къэкIуэнур къыдэкIуэтей щIэблэм зэрелъытар икIи махуэ лъапIэмкIэ абыхэм ехъуэхъуащ.

Урысей Федерацэм и къэрал гимныр къеуа нэ ужь, Бечелов Ильяс пэрыхьащ къалэн гуапэр гъэзэщIэным - щIэблэм паспорт-хэр етыным. Къэралым цIыхум ирит документ нэхъыщхьэр Парламентым и УнафэщIым яIэщIилъ хьащ республикэм и къалэхэмрэ районхэмрэ щыщ ныбжьыщIэ 25-м. Паспортым къищынэмыщIауэ, шко лакIуэхэм иратащ фэеплъ саугъэтхэмрэ УФ-м и Конституцэр зэрыт тхылъ цIыкIухэмрэ. Бахъсэн районым щыщ **Къэбардэ Алим** а махуэм гуфIэгъуитI хуэзэтрихьат - паспорт къызэрыратым къищынэмыщIа, мэкъуауэгъуэм и 12-р ар къыщалъхуа махуэт. Абы къыхэкIкIэ Алим тыгъэ хуащIащ глоб ус.

НыбжьыщIэхэм хъуэхъу псалъэкIэ зыхуагъэзащ МиграцэмкIэ федерал къулыкъум и IуэхущIапIэу КъБР-м щыIэм и унафэщIым и къуэдзэ **Герузов Алий** , адэ-анэхэм къабгъэдэкIыу **Темукуевэ Аурикэ** сымэ, нэгъуэщIхэми. ГуфIэгъу э зэIущIэм апхуэдэу хэтащ Парламентым и комитетхэм я унафэщIхэу **Махуэ Владимиррэ Iэпщэ Зауррэ**.

ЗэIущIэ нэужьым ныбжьыщIэхэр Парламентым и Унэм къыщрашэкIащ, депутатхэм я гъусэу фэеплъ сурэт зытрагъэхащ.

БАТЫР Любэ.

Паспорт зрата ныбжьыщIэхэмрэ нэхъыжьхэмрэ.

●Урысейм и Махуэм

ЩIалэгъуалэм утыкур ират

Налшыкдэсхэмрэ къуажэ, къалэ гъунэгъухэм къикIахэмрэ махуэку пщыхьэщхьэм Абхъазым и утыр яуфэбгъуат. Абы щекIуэкIыр т Урысейм и махуэм, накъыгъэм и 12-м, иращIэкIа концертыр.

ДЭНЭ щIыпIэкIи щыхуарзэрт нып зэмыфэгъухэр, Урысейм и бэракъым къытращIыкIа лентI цIыкIухэр хэти и щхьэцхэлъхьэт, хэти и Iэпщэхъут, Iэлъын зыщIахэри мащIэтэкъым. Сабий цIыкIухэм деж къыщыщIэдзауэ зи ныбжь хэкIуэтахэм я деж щыщIэкIыжу псоми я нэгум гуфIэгъуэр къищырт, махуэшхуэм дэрэжэгъуэрэ гукъыдэжрэ къариту.

Концертым кърихьэлIа псоми хуэгъэза псалъэ гуапэхэмкIэ ар къызэIуихащ пщыхьэщхьэр щIэщыгъуэу, утемызашэу езыгъэкIуэкIа Къумахуэ Мухьэдин. Япэу утыкур хуит хуащIащ КъБР-м щIыхь зиIэ и артист Зеущэ Iэуес. АдэкIэ къыкIэлъыкIуащ Къэбэрдей Адыгэ Хасэм къыбгъэдэкIыу гуфIэгъуэ зэIущIэм хэтахэм я зыкъэгъэлъэгъуэныгъэр: Къаныкъуэ Анфисэрэ Сихъу Аялрэ «Уэркъ къафэ», Чурей Дыжьын, Жанэ Ясин, Къербэч Албус сымэ макъамэ дахэ ягъэзэщIащ.

Абы хэту утыкум хуарзэу кхъухьлъатэ къыщхьэщыхьащ. Абы парашюткIэ къилъа цIыхухэм щIылъэм къетIысэхыху къагъэлъэгъуа зэфIэкIхэм къызэхуэсахэр нэхъри къызэщIиIэтат. ЩхъуэкIэплъыкIэ дахэу утым и бгъум деж къыщыт, гъуэзкIэ гъэпща шарым, иужькIэ уэгум драгъэлъэтеям, нэр игъэгуфIэрт.

Концертым хэтащ ди республикэм и уэрэджыIакIуэ цIэрыIуэхэу Хъыжьырокъуэ СулътIанрэ Текуев Амуррэ, Шал Хъусен сымэ, нэгъуэщIхэри. Иджы утыкум къихьэ, зи зэфIэкIхэр цIыхухэм къащIэ иджырей эстрадэ уэрэдхэр зыгъэзэщIа щIалэгъуалэм уащыхэплъэкIэ, абыхэм я макъ телъыджэхэм ущедаIуэкIэ ди лъэпкъыр, ди республикэр зэрыгушхуэн щIэблэ къызэрытщIэхъуэр уи фIэщ мэхъу, абы гушхуэныгъэ ин къыпхелъхьэ.

Апхуэдэу лъэпкъ уэрэдхэри урыс эстрадэ уэрэдхэри ягъэзэщIащ республикэ зэхьэзэхуэ зэхуэмыдэхэм хэ та, абыхэм увыпIэ нэхъыщхьэхэр къыщызыхьа уэрэджыIакIуэ ныбжьыщIэхэу Къанкъул Рузаннэ, Ульбашевэ Радмилэ, Царикаевэ ФатIимэ, ШанкIэ Роман, Бей Беллэ, Алшэгъыр Руслан, Алчаков Артур, Щоджэн ФатIимэ, Федо товэ Юлэ, Хьэтыхъу Вадим, Бырхьэм Джульеттэ, Жабоевэ Iэсият, Тэрчокъуэ Алим, Чомартов Тамерлан сымэ, нэгъуэщIхэми.

Сыхьэтитхум нэскIэ екIуэкIа концертым и ужькIэ, сыхьэт 21-м, хьэрэкIытIэ щхъуэкIэплъыкIэхэм уэгур ягъэнэхуащ. Пщыхьэщхьэ псом уэрэд дахэ жаIэхэм зи лъэр щIигъэкIа щIалэгъуалэм адэкIэ къафэр зэхаублащ, жэщыр гувэхукIи ахэр зэбгрыкIыжакъым.

ИСТЕПАН Залинэ.

Сурэтхэр КЪАРЕЙ Элинэ трихащ.

«Хьэтхэм» я ехъулIэныгъэ

Профсоюзхэм ЩэнхабзэмкIэ я унэм мэкъуауэгъуэм и 12-м щекIуэкIащ «Хьэтхэр» ансамблым и пшыхь.

АДЫГЭ фащэ дахэ ящыгъыу дызэса щIалэ бжьыфIэхэр къызэрыгуэкI щыгъынкIэ хуэпауэ утыкум къихьэу макъамэ Iэмэпсымэ зырыз къащта нэужь, адэкIэ къэхъуар псалъэкIэ къэIуэтэгъуейщ: зыр рок-музыкантым хуэдэу бэрэбанэм йоуэ, адрейм пхъэтIаркъ IэщIэлъу уэрэджыIакIуэм дожьу, хэти гитарэр егъэзу... «Хьэтхэм» я макъамэ зэщIэжьыуэр ягъэдахэрт пшынауэхэм я республикэпсо зэпеуэм япэ увыпIэ къыщызыхьа **Иуан БетIалрэ** бжьамий лIэужьыгъуэхэр зыгъэбзэрабзэ **Увыж Анзоррэ.**

ГъэщIэгъуэнт рок-макъамэм и хабзэхэм къитIасэу адыгэ пшыналъэхэр ди лъэпкъ Iэмэпсымэхэм кIэ абыхэм зэрагъэзэщIа щIыкIэр.

«Хьэтхэм» апхуэдэу ягъэзэщIащ «Битлз», «Океан Эльзы» гупхэм я уэрэдхэр (адыгэ пшынэм, шыкIэпшынэм, накъырэм я макъ щIэту). Зи зэфIэкIыр лъэныкъуэщIэкIэ къэзыгъэлъэгъуахэм ехъуэхъуащ уэрэджыIакIуэ цIэрыIуэхэу **Хъыжьырокъуэ СулътIан, Лий Аслъэн, Балъкъэр Иринэ,** пшынауэ Iэзэ **Дудар Аслъэн** сымэ. Абыхэм зэрыжаIамкIэ, «Хьэтхэм» кърахьэжьа IуэхугъуэщIэм пэлъэщащ.

Адыгэ пшыналъэхэмрэ уэрэдыжьхэмрэ апхуэдэ жыпхъэм иту дуней псом и пащхьэм изылъхьэну хущIэкъу «Хьэтхэм» я мурадхэр къехъулIэну ехъуэхъуу, пшыхьыр гунэс ящыхъуауэ цIыхухэр зэбгрыкIыжырт, ауэ щIыбым джэгу щызэхаублэжри, абыкIэ ягъэлъэпIащ «Хьэтхэм» я ехъулIэныгъэр.

КЪАНЫКЪУЭАнфисэ.

«Хьэтхэм» я теплъэр яхъуэж.

Тхыдэ ■ Махуэгъэпс ■ Спорт
КЪЭБЭРДЕЙ
■ ТВ, радионэтынхэр ■ Щэбэт къыдэкIыгъуэ ■ Малъхъэдис

■ Нобэ йожьэ

Севастополь КъалэЛIыхъужьыр илъэс 225-рэ зэрырикъур гъэлъэпIэным дыгъуасэ щIадзащ.

Ар махуищкIэ екIуэкIынущ.

ГуфIэгъуэм ехьэлIа Iуэхугъуэ нэхъыщхьэхэм хэтын папщIэ нобэ Севастополь кIуэнущ УФ-м и Правительствэм и вице-премьер Иванов Сергей зи пашэ гупыр.

ХэкIыпIэхэр къалъыхъуэ

Дыгъуасэ Брюссель щекIуэкIащ Урысеймрэ НАТО-м хыхьэ къэралхэмрэ зыхъумэжыныгъэмкIэ я министрхэм я зэIущIэ.

Абы щызэпкърахащ мыхьэнэшхуэ зиIэ дунейпсо Iуэхугъуэ нэхъыщхьэхэр. Апхуэдэщ ПРО-м, Куржым, Балканхэм ехьэлIахэр, нэгъуэщI куэдхэри.

УФ-м зыхъумэжыныгъэмкIэ и министр Сердюков Анатолэ зэрыжиIамкIэ, зэхыхьэм щытепсэлъыхьащ лъэныкъуэхэр зэдэлэжьэнымкIэ щыIэ хэкIыпIэхэм. Къапщтэмэ, Урысеймрэ НАТО-мрэ зэгъусэу ирагъэкIуэкIынущ терроризмэм зэрыпэщIэтынум теухуа дзэ еджэныгъэхэр.

Куржыр хэтынукъым

Мэкъуауэгъуэм и 16-м Женевэ щыпащэнущ Урысейр Дунейпсо сату организацэм хыхьэным теухуауэ ирагъэкIуэкI зэпсэлъэныгъэхэм.

Куржыр а зэIущIэм хэтынукъым. Мэлыжьыхь мазэм абы къызэтригъэувыIауэ щытащ Урысейр ВТО-м хыхьэным ехьэлIа лъэныкъуитI зэпсэлъэныгъэхэр.

Тбилиси къегъэув Урысейр Абхъазымрэ Осетие Ипщэмрэ ярит дэIэпыкъуныгъэм къыпыкIыну, а республикэхэм яхуиIэ экономикэ зэпыщIэныгъэхэм зегъэужьыным теухуауэ къищта унафэр икъутэжыну.

(ИТАР-ТАСС).

Мы махуэхэм

Мэкъуауэгъуэм и 14, *щэбэт*

♦ **Лъы зытым и дунейпсо махуэщ. 2004 гъэ лъандэрэ ягъэлъапIэ.**

♦ Инджылызым и Лъэпкъ гуфIэгъуэщ - пащтыхь гуащэр къыщалъхуа махуэщ (1926).

♦ Мэкъуауэгъуэм и 14 - 21-хэм Санкт-Петербург щекIуэкIынущ Образцовэ Еленэ и гъэсэн уэрэджыIакIуэ ныбжьыщIэхэм я 2-нэ дунейпсо зэпеуэр.

♦ Илъэс 75-рэ и пэкIэ (1933) къалъхуащ кинорежиссер, РСФСР-м и цIыхубэ артист **Краснопольский В.А.**

♦ Илъэс 20 и пэкIэ дунейм ехыжащ совет химик, СССР-м и АН-м и академик, Лениным и саугъэтымрэ (1986), СССР-м и Къэрал саугъэтхэмрэ (1949, 1951) я лауреат Коршак В.В. (1909 - 1988).

♦ 1936 гъэм къызэрагъэпэщащ Къэбэрдей-Балъкъэрым ГъуазджэмкIэ и управленэр.

♦ **Дыгъэр къыщIэкIащ сыхьэти 5-рэ дакъикъэ 23-м, къухьэжынущ сыхьэт 20-рэ дакъикъэ 52-м.**

♦ **Махуэм и кIыхьагъщ сыхьэт 15-рэ дакъикъэ 29-рэ.**

Мэкъуауэгъуэм и 15, *тхьэмахуэ*

♦ 1914 гъэм къалъхуащ къэрал лэжьакIуэ, политик цIэрыIуэ **Андропов Юрий.**

♦ Илъэс 80 и пэкIэ къалъхуащ совет еджагъэшхуэ, СССР-м и АН-м и член-корреспондент, СССР-м и Къэрал саугъэтым и лауреат (1989, дунейм зэрехыжауэ) **Турчанинов Игорь** (1928 - 1980).

♦ Илъэс 85-рэ и пэкIэ (1923) къалъхуащ урыс конструктор, СССР-м и Къэрал саугъэтымрэ (1977) Лениным и саугъэтымрэ (1984) я лауреат **Симачев В.И.**

♦ 1561 гъэм Къэбэрдейм и пщы уэлий Идар Темрыкъуэ ипхъу Гуащэнэ (Марие) и дэлъху Думэныкъуэ, и шыпхъу Алътыншаш, абы и щхьэгъусэ Бекбулат, а тIум я къуэ Саин-Булат сымэ и гъусэу Мэзкуу нэсащ.

♦ Илъэс 65-рэ ирокъу КъБР-м щIыхь зиIэ и артист **Пщыгъуэш Юрэ** къызэралъхурэ. Мы гъэм дунейм ехыжащ.

♦ **Дыгъэр къыщIэкIынущ сыхьэти 5-рэ дакъикъэ 23-м, къухьэжынущ сыхьэт 20-рэ дакъикъэ 53-м.**

♦ **Махуэм и кIыхьагъынущ сыхьэт 15-рэ дакъикъэ 30-рэ.**

Мэкъуауэгъуэм и 16, *блыщхьэ*

♦ Кърымым къыщызэIуахащ «Артек» Союзпсо пионер лагерыр (1925). Иджы дунейпсо сабий центрщ.

♦ 1963 гъэм Терешковэ Валентинэ «Восток-6» кхъухьымкIэ хьэршым лъэтащ.

♦ Латвием Урысей щэнхабзэм и махуэхэр къыщызэIуахынущ.

♦ Илъэси 135-рэ и пэкIэ къалъхуащ урыс совет уэрэджыIакIуэ, СССР-м и цIыхубэ артисткэ, щэнхабзэхутэ, щIэныгъэхэм я доктор, Лэжьыгъэм и ЛIыхъужь (1925), СССР-м и Къэрал саугъэтым (1943) и лауреат **Неждановэ А.В.** (1873 - 1950).

♦ 1930 гъэм Волгоград (Сталинград) трактор заводыр ирагъэжьащ.

♦ 1992 гъэм Урысей Федерацэр Дунейпсо банкым хыхьащ.

♦ **Дыгъэр къыщIэкIынущ сыхьэти 5-рэ дакъикъэ 23-м, къухьэжынущ сыхьэт 20-рэ дакъикъэ 53-м.**

♦ **Махуэм и кIыхьагъынущ сыхьэт 15-рэ дакъикъэ 30-рэ.**

ПлIанэпэр зыгъэхьэзырар **ХЬЭЖЫКЪАРЭ Аликщ.**

Щэ зыгъэдэIуэфыр щэ я уасэщ.

Чэнджэщ фыхуеймэ

● Гу зылъытапхъэ

НАЛШЫК къалэ Кулиевым и уэрамым тет унэ №7-м и 4-нэ къатым «Зыуэ щыт Урысей» политикэ партым и Къэбэрдей-Балъкъэр щIыналъэ къудамэм и исполкомым щиIэ жылагъуэ егъэблэгъапIэм:

дэтхэнэ мазэми и етIуанэ, еплIанэ мэрем махуэхэм КъБР-м и Парламентым и депутату «Зыуэ щыт Урысей» фракцэм хэтхэр цIыхухэм щаIуощIэ;

2008 гъэм мэкъуауэгъуэм и 17, 20, 24, 27 махуэхэм сыхьэт 15-м щыщIэдзауэ 18-м нэсыху цIыхухэм пщIэншэу юридическэ чэнджэщхэр щрат.

ФыщIэупщIэ хъунущ **(88662) 40-69-15** телефонымкIэ.

КъБР-м и Президентым и сайтым къагъэхьа упщIэхэм я жэуапхэр

Лэжьапщ1эм процент 14 щIагъунущ, зэтрихьа щIыхуэри иратыжынущ

Бюджет IэнатIэхэм я лэжьакIуэхэм я улахуэм 2008 гъэм мазаем и 1-м щыщIэдзауэ процент 14 хагъэхъуащ, ауэ дэ абы дыхэхуакъым. Мы Iуэхум теухуауэ амбулаторэм и унафэщIхэми, Шэджэм районым и администрацэм узыншагъэр хъумэнымкIэ и отделми зыбжанэрэ захуэдгъэза щхьэкIэ, зэхэщIыкIыгъуэу зыри къыджаIакъым. Дыныволъэ1у ди гуныкъуэгъуэр зэхэвгъэкIыну.

Щхьэлыкъуэ къуажэм и амбулаторэм и лэжьакIуэхэр.

Жэуап кърет КъБР-м узыншагъэр хъумэнымкIэ и министр **Бицу Вадим**:

- 2008 гъэм и муниципальнэ бюджетым къыщалъытакъым мазаем и 1-м щыщIэдзауэ лэжьапщIэр процент 14-кIэ зэрыхагъэхъуам пэкIуэу иратыну ахъшэр. 2008 гъэм мазаем и 12-м КъБР-м и Правительствэм къыдигъэкIа Унафэ №62-мкIэ щIыпIэ самоуправленэм и органхэм чэнджэщ яритащ муниципальнэ щIыналъэхэм я бюджетхэм я хьэкъкIэ лажьэ муниципальнэ IуэхущIапIэхэм я лэжьакIуэхэм я лэжьапщIэ фондым хухагъэхъуэну икIи абы щIагъу ахъшэр саугъэт щIыкIэу ятыну. Лэжьыгъэм зэрытрагъэгушхуэ апхуэдэ ахъшэр зыхуэдизымрэ ар зэрырат щIыкIэмрэ профсоюз органхэм ящIыгъуу лэжьапIэ IэнатIэхэм щызэращIылIэ договорхэмрэ зэгурыIуэныгъэхэмрэ къыщагъэлъагъуэ. Ахъшэр зыхуэдизу щытынур узыншагъэр хъумэным и дэтхэнэ IэнатIэми щхьэхуэу щагъэув, лэжьакIуэм зэфIигъэкIыр зыхуэдизымрэ ар и IэнатIэм зэрыбгъэдэт щIыкIэмрэ ятещIыхьауэ.

Шэджэм муниципальнэ районым и администрацэм и Iэтащхьэм 2008 гъэм гъатхэпэм и 4-м къыдигъэкIа унафэ №53-м ипкъ иткIэ, лэжьапщIэмкIэ фондым процент 14 хигъэхъуащ. ЗэкIэ къызэрабжамкIэ, абы сом 1734,4-рэ пэкIуэнущ. Ахъшэр зэкIэ еплIанэ кварталым пэкIуэм щыщу къыхахынущ икIи мэкъуауэгъуэм щыщIэдзауэ лэжьапщIэм процент 14-кIэ хэхъуауэ иратынущ. Апхуэдэу, къабжыжынурэ япшыныжу щIадзэнущ мазаем лъандэрэ зэтрихьа щIыхуэр.

Министрым фIыщIэ яхуещI

Къэрал кIуэцI IуэхухэмкIэ министру КъБР-м щыIэ Томчак Юрий Урысейм и МВД-м и пресс-IэнатIэхэр къызэрызэрагъэпэщрэ илъэс 25-рэ зэрырикъум и щIыхькIэ КъБР-м щыIэ МВД-м и ЩIыхь тхылъхэр яритащ цIыхубэ хъыбарегъащIэ IуэхущIапIэхэм я федеральнэ, республикэ IэнатIэхэм я унафэщI, лэжьакIуэ гупым. Наградэ лъапIэр зыхуагъэфэщахэм ящыщщ КъБР-м и Президентым и Администрацэм и УнафэщIым и къуэдзэ Къуэшырокъуэ Залым, КъБР-м и Президентым и пресс-IуэхущIапIэм и унафэщI Хьэгуарэ Джамилэ, «Кабардино-Балкарская правда» газетым и редактор нэхъыщхьэ Мэз Сусаннэ, «Северный Кавказ» газетым и редактор нэхъыщхьэ Казиханов Алий, «Налшык» ОРТК-м и режиссер нэхъыщхьэ Мартиросовэ Варварэ, «Налшык» ОРТК-м и «О2 IэнатIэм къет» программэм и редактор Сухомлинов Евгений, «Къэббалъкътелерадио» къэрал телерадиокомпанием и унафэщIым и къуэдзэ, КъБР-м и радиом и директор Мочаловэ Татьянэ, «Къэббалъкътелерадио» къэрал телерадиокомпанием и «Къэбэрдей-Балъкъэрым щыхъыбархэр» программэм и лэжьакIуэ продюссер Кузьмина Нинэ, «Советская молодежь» газетым, «Новости-РИА» федеральнэ хъыбарегъащIэ агентствэм и IэнатIэу Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм щыIэм я корреспондент Къущхьэунэ Мурат, «Налшык авторадио», «Европэ плюс Налшык» станцхэм я корреспондент икIи диктор Абазэ Еленэ, «Адыгэ псалъэ» газетым и корреспондент Уэрдокъуэ Женя, «Заман» газетым и корреспондент Теммоев Мухьэдин, УФ-м ШынагъуэншагъэмкIэ и Федеральнэ къулыкъум и управленэу КъБР-м щыIэм и пресс-IуэхущIапIэм и унафэщI Къэзакъ Аслъэн, а IуэхущIапIэм и лэжьакIуэ Боровинская Наталье, Iэпхъуэшапхъуэхэм я IуэхухэмкIэ Федеральнэ къулыкъум и управленэу КъБР-м щыIэм и пресс-IуэхущIапIэм и унафэщI Биттировэ Хьэнифэ.

Томчак Юрий цIыхубэ хъыбарегъащIэ IуэхущIапIэхэм я лэжьакIуэхэм фIыщIэ яхуищIащ абыхэм министерствэм и лэжьыгъэр тэмэму къызэрагъэлъагъуэм, республикэм щытыкIэ тэмэм щызэтегъэувэным хуэгъэзауэ куэд зэрызэфIагъэкIым папщIэ.

КъБР-м щыIэ МВД-м и пресс-IуэхущIапIэ.

Къэбэрдей-Балъкъэрым и щIыналъэри нэхъ цIыкIущ, щыпсэу цIыху бжыгъэри нэхъ мащIэщ, Ипщэ Федеральнэ округым и щIыпIэ куэдым еплъытмэ. Апхуэдэу щытми, Iэпхъуэшапхъуэр ди деж щымащIэкъым, абы хуэлажьэ къулыкъуи диIэщ. Нобэ ди псэлъэгъущ УФ-м Iэпхъуэшапхъуэным кIэлъыплъ IэнатIэм и федеральнэ къулыкъум и управленэу КъБР-м щыIэм и унафэщI Сокъур Олег.

Хабзэр псоми дгъэзащIэмэ

● УФ-м Iэпхъуэшапхъуэ IуэхухэмкIэ и федеральнэ IэнатIэр къызэрызэрагъэпэщрэ илъэс 16 ирокъу

- Олег, Iэпхъуэшапхъуэ Iуэхур КъБР-м и дежкIэ щIэуэ щыт, хьэмрэ жыжьэ къыщежьэрэ?

- Ар «Iэпхъуэшапхъуэр» къызэрыбгурыIуэм елъытащ. Псалъэм папщIэ, XVI-XVII лIэщIыгъуэхэм тенджыз ФIыцIэмрэ Псыжьрэ я Iуфэхэм я гъунэгъуу щыпсэуа адыгэхэм ящыщ Iыхьэ Кавказ Ищхъэрэм къызэрагъэIэпхъуари Iэпхъуэшапхъуэу жыпIэ хъунущ, ухуеймэ. Хьэмэрэ, Кавказ зауэм и ужькIэ, адыгэ куэд Уэсмэн къэралыгъуэм къызэрыщыхутар, Сталин и зэманым балъкъэрхэр я хэку зэрырагъэкIар.

Совет лъэхъэнэм Къэбэрдей-Балъкъэрым щыпсэухэр, адрей гъунэгъу щIыналъэхэм я цIыхухэм елъытауэ, хамэ щIыпIэхэм лэжьакIуэ кIуэуэ щытакъым, я пIэ исыжмэ нэхъ къащтэрти. ИпэжыпIэкIэ республикэр Iэпхъуэшапхъуэ Iуэху щыхэхуар Iэмалыншагъэм къыхэкIыу Шэшэным щыщхэр къыщыIэпхъуарщ. ЦIыху мин 25-м щIигъум ди деж зыщагъэпщкIуат абы щыгъуэ. Ди республикэ мыиным дежкIэ ар куэдыIуэт!

- ИтIанэми, зауэм пэIэщIэ зызыщI дэтхэнэри къырагъэблэгъащ...

- Къырагъэблэгъа къудейкъым. Къэбэрдей-Балъкъэрым абыхэм чэтэным къыхэщIыкIа унэхэр щыхуагъэувакъым, IэмалыншагъэкIэ къэIэпхъуахэр щIагъэтIысхьащ санаторэхэмрэ хьэщIэщхэмрэ, махуэм щэ ягъэшхащ. Абы ди курортхэм икъукIэ хэщIыныгъэшхуэ къыхуихьауэ щытащ, иужькIи ахэр зэфIэгъэувэжын хуей хъуащ. Ауэ, дауэт зэразыщIумыгъэкъуэнур гузэвэгъуэ хэхуа цIыхухэм! Ахэр ди деж щыпсэуащ, я лъахэм ягъэзэжыну Iэмал къахукъуэкIыху. Ауэ щыхъукIи, хуейхэрщ кIуэжар, куэдыр къэнащ. Ахэри республикэм щыпсэухэм ящыщ хъуащ. IэмалыншагъэкIэ къэIэпхъуам и статус иджыкIэ зиIэр цIыху 220-рщ.

- Зи гугъу пщIыхэр Шэшэным къикIахэра?

- ЦIыхуи 165-р Шэшэным, адрейхэр Курыт Азием къикIащ.

- «Хамэ къэрал щыпсэу ди хэкуэгъухэр я фIэфIыныгъэкIэ Урысей Федерацэм къэIэпхъуэнымкIэ щIэгъэкъуэн яхуэхъун и лъэныкъуэкIэ зэфIэгъэкIыпхъэхэм я IуэхукIэ» президент указым къыщыгъэлъэгъуахэм хыхьэрэ ахэр?

- Хьэуэ. Сыт щхьэкIэ жыпIэмэ, а унафэр щыпхагъэкI щIыналъэхэм Къэбэрдей-Балъкъэрыр хиубыдэркъым. Зы лъэныкъуэкIэ ар гурыIуэгъуэщ: республикэр лэжьакIуэхэм хуэныкъуэкъым. Ухуеймэ, иужьрей илъэс хэм узыгъэпIейтейр КъБР-м щыпсэу лъэпкъхэм - адыгэхэм, балъкъэрхэм, урысхэм ящыщ куэд нэгъуэщI щIыпIэхэм зэрыкIуэрщ. Ар нэхъыбэу къызыхэкIыр экономикэ гугъуехьхэрщ икIи лъэпкъ зэхущытыкIэхэм зыкIи епхакъым. Иджыпсту республикэм щекIуэкI зыужьыныгъэм тепщIыхьмэ, апхуэдэу куэдрэ щытынукъым. Мыри къыхэдгъэщынщи, ехьэжьауэ топсэлъыхь союзым хэта республикэхэм щыпсэухэр мыхъуу, атIэ зэман жыжьэм, XIX лIэщIыгъуэм и пэщIэдзэм щегъэжьауэ, Iэпхъуэшапхъуэ Iуэхум хэхуахэм я щIэблэм хэкум къагъэзэжыным. Дызэрыщыгъуазэщи, Сирием, Тыркум, Иорданым щыпсэу щIалэгъуалэу зи ныбжьыр илъэс 30-м нэсхэм яхэтщ Хэкужьым къэкIуэжыну хуейхэр. Хамэ къэрал щыпсэу ди хэкуэгъухэм ящыщу къэзыгъэзэжыну жэрдэм зиIэхэр Къэбэрдей-Балъкъэрым къэIэпхъуэнымкIэ защIэгъэкъуэным теухуа республикэ программэм и проекти ягъэхьэзыращ.

- Абы пыщIа Iуэхухэр зэфIэхыныр тыншкъым, дауи.

- Пэжщ, щыIэщ федеральнэ центрым и унафэкIэ фIэкIа зэфIумыгъэкIыфыну гугъуехьхэр. Къапщтэмэ, президент программэм ипкъ иткIэ гражданствэр нэхъ тыншу зыIэрагъэхьэфынущ СНГ-м хыхьэ къэралхэм къикIыжхэм. Ауэ хамэ къэрал къикI цIыхум, псалъэм папщIэ, Иордан дыдэр къэтщтэнщи, япэ щIыкIэ зыIэригъэхьэн хуейщ пIалъэкIэ ди деж щыIэну хуит зыщI тхылъ, адэкIэ зэпымыууэ щыпсэуну зэрыхуейр къыщигъэлъэгъуа, къыкIэлъыкIуэу дэфтэрхэр псори Москва, Гражданствэ IуэхухэмкIэ комиссэу УФ-м и Президентым деж щыIэм, игъэхьын хуейщ. Абы зэман куэд токIуадэ. А псом къадэкIуэу, а къэкIуахэр псэупIэкIэ, лэжьыгъэкIэ къызэгъэпэщын хуейщ. РеспубликэмкIэ и мылъкукIэ ар хузэфIэгъэкIынукъым. Пэжщ, къэхъуащ властхэм я дэIэпыкъуныгъэм щымыгугъыу, езы цIыхухэм я щхьэ Iуэхур щыдагъэкIыж. Иджыри зэ къыхэдгъэщынщи, гугъуехь куэд зыпымыщIа, нэхъ тынш хабзэм тету гражданствэ къратыну абыхэм хуитыныгъэ яIэкъым. Абы къыхэкIыу, нэгъабэ гражданствэ зиIэ хъуар цIыхуитIщ.

- Республикэм ущыхуэзэрэ щэхуу щыIэхэм? Псалъэм папщIэ, СНГ-м хыхьэ къэралхэм къикIыу лэжьакIуэ къэкIуахэм ящыщхэр?

- 2007 гъэм хамэ къэрал цIыху 557-м ди деж щылэжьэну хуит зыщI тхылъхэр яттащ. Нэхъыбэу ахэр Украинэм, Арменнем, Азербайджаным я цIыхущ. Ауэ щыIэщ хамэ щIыпIэ жыжьэм къикIахэри, псалъэм папщIэ Тыркум щыщ ухуакIуэхэр. 2006 гъэм Iэпхъуэшапхъуэ хабзэр зэрагъэзащIэм теухуа къэпщытэныгъэхэр IуэхущIапIэ 1175-м щедгъэкIуэкIамэ, нэгъабэ ар 2363-м нэсащ. Республикэм ирагъэкIыжащ цIыху 44-рэ.

- Зи гугъу тщIыхэр лэжьыгъэкIэ къызэзыгъэпэщхэм хабзэр къыщызэпауд куэдрэ къэхъурэ?

- Нэхъыбэрэ хабзэр къызэпызыудыр езы мигрантхэрщ. Къэтщтэнщи, и иужьрей ахъшэмкIэ ди республикэм къэкIуащ, арщхьэкIэ лэжьыгъэ къигъуэтакъым, унэм зэрыкIуэжын иIэкъым - ар Iэпхъуэшапхъуэ хабзэм ебэкъуа цIыхущ. Лэжьыгъэ IэнатIэкIэ къызэзыгъэпэщхэм я гугъу пщIымэ... Япэрауэ, хамэ къэрал цIыхухэр лэжьыгъэм кърашэлIэну хуитыныгъэ зиIэу ди деж щыIэр IуэхущIапIэ 16 къудейщ. ЕтIуанэрауэ, хамэ къэрал лэжьакIуэхэр хабзэншагъэкIэ къэзыгъэсэбэпхэм тралъхьэ къуэдыр зэрыщIагъэткIиям IуэхуфI кърикIуащ: ахъшэшхуэ ятыну хуейкъым. Ауэ мыбдежым зы гугъуехь щыщыIэщ, ар УФ-м и Уголовнэ кодексым и 322.1 статьяр (Iэпхъуэшапхъуэр хабзэншагъэкIэ къызэгъэпэщын) къэгъэсэбэпыныр зэтеублауэ зэрыщымытырщ. А статьяр щIэщ, къуаншагъэ зэралэжьамкIэ бгъэкъуэншэну гугъущ, икIи зэкIэ дэ дызыIууэр уголовнэ Iуэху къаIэтыну зэрамыдэрщ. Нэгъабэ Iуэхугъуищым ирагъэгъэзэжащ икIи судыр зыми хэплъакъым.

- Мыбдежым апхуэдэ Iуэхухэм хэплъэныр щIэуэ зэрыщытым и закъуэ гугъуехь къэзышэр? Ар кърикIуэнкIэ хъунукъэ хабзэхъумэ органхэм тэмэму ядэмылэжьэным?

- Хьэуэ. Апхуэдэ гугъуехьхэр диIэкъым, дэ сыт щыгъуи быдэу дызыпыщIар хабзэхъумэ органхэмрэ прокуратурэмрэ я закъуэкъым. Дэ дадолажьэ гъунапкъэхъумэхэми ФСБ-ми. «Налшык» кхъухьлъатэ телъэтыкIыпIэр къэрал куэдым япыщIащ икIи абы щолажьэ гъунапкъэхъумэ къэпщытэныгъэ пунктхэр. Апхуэдэуи дапыщIащ Узыншагъэр хъумэнымкIэ министерствэм, лэжьыгъэмкIэ инспекцэм, налог къулыкъум, суд приставхэм я IуэхущIапIэм. Зэрынэрылъагъущи, Iуэхур къыщынэр дызэрызэдэмылажьэркъым, атIэ щыIэ законхэр хабзэм тету къэгъэсэбэпыныр къызэгъэпэщынырщ.

Ар зэхьэлIар къэдгъэлъэгъуа УФ-м и УК и 322.1 статья закъуэркъым. Къэтщтэнщ, щIыхуэ зытелъхэм я спискэу суд приставхэм къытхуагъэхьыр. Апхуэдэхэм япкъ иткIэ, хамэ къэрал зэрыкIуэ паспорт хэр еттыркъыми, тегъэщIапIэ тщIыр «Урысей Федерацэм зэрикI икIи Урысей Федерацэм къызэрихьэ хабзэм и IуэхукIэ» федеральнэ закон №114-рщ. Ауэ лей хъунутэкъым хамэ къэрал кIуэну цIыхур «къызэтезыгъэувыIэ» къуэдыр зыхуэдизыр хабзэм иубзыхуамэ. Хамэ къэрал паспорт емытыныр - ар тезырщ. Апхуэдэу щыщыткIэ, тезырыр илэжьам тещIыхьауэ щытыпхъэщ. Сом минищэ бжыгъэ хъу щIыхуэр - ар зыщ, гъуэгум зэрыщызекIуэ хабзэхэр къызэрызэпаудам папщIэ къуэды мыин ямыпшынар - ар нэгъуэщIщ.

Хьэмэрэ къэтщтэнщ нэхъ зызыубгъуа щытыкIэр: щыпсэуну хуит зыщI тхылъыр къызэрыIэрыхьэу, и дэфтэрхэр ет гражданствэ къыIихыну. Мыбдежым пIалъэр къэгъэлъэгъуауэ щытын хуейщ. НэгъуэщI лъэныкъуэкIэ убгъэдыхьэмэ, гъащIэм езым къегъэув законыщIэхэр къэщтэн зэрыху ейр. Урысейм и цIыхур нэгъуэщI щIыналъэ къикIыу КъБР-м щыпсэуну къакIуэмэ, ар езым хабзэкIэ и хуитыныгъэщ. Ауэ, апхуэдэуи, щыIэщ лъах эм щыпсэухэм я хуитыныгъэмрэ я сэбэп зыхэлъхэмрэ. ЦIыхур Iуву щыпсэу щIыналъэкIэ ди республикэр Урысейм 7-нэ увыпIэм щыщытщ, километр зэбгъузэнатIэ къэс цIыху 72-рэ щопсэу. Аращи, Iэпхъуэшапхъуэ Iуэхур къыттехьэлъэмэ, ди цIыхухэм я псэукIэр екIэкIуэнри къырикIу энкIэ мэхъу.

- КъакIуэхэм зыщыхрагъэтхэныр япэубыдыным къокI хабзэр къызэпыбуду...

- Япэубыдын хуейкъым, ауэ Iэпхъуэшапхъуэ Iуэхум тэмэму кIэлъыплъыныр, зэкIэлъыгъэкIуэныр хъарзынэщ. КъБР-м и Парламентым къищтат «Iэпхъуэшапхъуэм и IуэхукIэ» республикэ законыр, арщхьэкIэ, прокуратурэм идакъым, щIыпIэ самоуправленэхэм цIых ухэр ди деж щыхэтхэн-щыхэмытхэным и унафэ ищIыну хуитыныгъэм ар къытринэри. А законым дэ хэтлъхьат Iэмал зимыIэ зэхъуэкIыныгъэхэри, сыту жыпIэмэ, къакIуэхэр щIэдмытхын щхьэусыгъуэ щыIэщ. Къапщтэмэ, щыхатхэну псэупIэр санитар пщалъэхэм къитIасэркъыми. Е а цIыхур нэгъуэщI щIыпIэм зэпымыууэ щатхауэ щытщи. Къыхэдгъэщынщи, къэралым фэтэр зыбжанэ щызиIэ цIыхум абыхэм ящыщ дэтхэнэми зэпымыууэ зыщригъэтх хъуну? Урысей Федерацэм и щIыпIэ самоуправленэхэр къызэрызэрагъэпэщ щIыкIэм теухуауэ» ФЗ-№ 131-р пхыгъэкIыныр къигъэуващ щыпсэу щIыпIэм, къалэхэмрэ къуажэхэмрэ щатхыныр зыгъэзэщIэн хуейр убзыхуным теухуа упщIэ: хэт щIыпIэм цIыхур щыхэзытхэн хуейр? А къалэнхэр УФМС-м къыхуэнэмэ, абы текIуэдэну мылъкур къызыхэкIынури, цIыхур щатхыну щIыпIэри гъэбелджылын хуейщ. Зэ еплъыгъуэкIэ а Iуэхухэр къызэрыгуэкIщ, арщхьэкIэ тэмэму дыпсэун папщIэ дызыхуейщ.

- Экспертхэм къызэралъытэмкIэ, къэрал кIуэцI икIи къэрал щIыб Iэпхъуэшапхъуэр щIэпхъаджагъэхэм лъабжьэ щахуэхъу щыIэщ...

- Ди деж Iэпхъуэшапхъуэр криминоген щытыкIэр зэуэ щыдэзыгъэуейуэ схужыIэнукъым. ЩIэпхъаджагъэу ялэжьыр зэрыщыту къапщтэмэ, хамэ къэрал цIыхухэм ялэжьыр процент 0,3-м щIигъуркъым. Ауэ абы къикIыркъым, хабзэншагъэ Iэпхъуэшапхъуэр терроризмэ, наркотикхэр зэгъэкIуэкIын щIэпхъаджагъэхэм япыщIауэ щытынкIэ зэрыхъунур къэдмылъытэу. ИкIэм-икIэжым ваххабизмэри ди деж къахьауэ аращ хамэ къэрал эмиссархэмрэ абы хуагъэса ди жагъуэгъухэмрэ, ди щIыпIэм щыщхэри яхэту. Терроризмэр икъукIэ зэран хуохъу ди нэIэ щIэт IэнатIэхэм, туризмэмрэ бизнес Iуэхумрэ. 2005 гъэм и жэпуэгъуэм къэхъуахэм яужькIэ, хамэ къэрал къикIыу ди деж зыгъэпсэхуакIуэ къакIуэхэр зэуэ нэхъ мащIэ хъуащ. Туристхэри игъэшынащ нэгъабэ Шэджэм куейм мэзым цIыхуибгъу зэрыщаукIам. Ауэ щыхъукIи, КъБР-м хэхъуэшхуэ къыхуахьыну дыщогугъ ди санаторэхэм, турист, альпинист лагерхэм.

- Аращи, шынагъуэншагъэр, псом япэу, терроризмэм ебэныныр къызэрагъэпэщын хуейщ хабзэхъумэ органхэм, властым и органхэм, езы цIыхухэм зызэщIагъакъуэу.

- Шэч хэмылъу. Хамэ къэрал цIыхуу республикэм къакIуэр 2006 гъэм елъытауэ нэгъабэ миниплIым щIигъукIэ нэхъыбэу щытащ икIи 9307-м нэсащ. Ар зэхъуэкIыныгъэфIхэм я щыхьэ тщ. Тегушх уауэ жысIэфынущ: дэ дызыхуэлажьэр Iэпхъуэшапхъуэ хабзэр ягъэзэщIэныр къызэгъэпэщыным и закъуэкъым, атIэ республикэм и экономикэм, абы и социально-экономикэ зыужьыныгъэм ди гуащIэ хыдолъхьэ.

БЫКОВ Алек сандр.

Сокъур Олег.

КъБР-м и къалащхьэм ахъшэшхуэ хухах

Налшык къалэр яхэхуащ муниципальнэ щIыналъэхэм я финанс системэр егъэфIэкIуэным трагъэкIуэдэну субсидиехэр зыхуэфащэхэр гъэбелджылыным теухуауэ ирагъэкIуэкIа конкурсым УФ-м и щIыналъэ зэмылIэужьыгъуэхэм щыщу щытекIуа къалэу 8-м. ИкъукIэ къызэрымыкIуэу, гугъуехь зыпыщIауэ щыта зэпеуэм абы къыщызэринэкIащ Омск, Къэзан, Пензэ, Дзержинск, Набережные Челны, Йошкар-Ола хуэдэ къалэшхуэхэр. Иджы Къэбэрдей-Балъкъэрым и къалащхьэм УФ-м ФинансхэмкIэ и министерствэм ЩIыналъэхэмрэ муниципалитетхэмрэ реформэ щегъэкIуэкIынымкIэ и фондым къыхэкIыу илъэситIым къриубыдэу сом мелуан 52-рэ къыIэрыхьэнущ.

Налшык къалэм и финанс системэм и зэхэлъыкIэр зэхъуэкIынымкIэ программэр 2008 - 2009 гъэхэм ятещIыхьащ. А илъэситIым къриубыдэу къалэм и щIыпIэ самоуправленэм и органхэм я лэжьэкIэр нэрылъагъуу зэрефIэкIуэнум къыдэкIуэу, социально-экономикэ щытыкIэми, инвестицэхэр къызэщIэгъэуIуэнымкIэ щыIэ Iэмалхэми нэрылъагъуу захъуэжынущ. Конкурсым зэрыщытекIуам папщIэ къратыну саугъэтыр трагъэкIуэдэнущ муниципалитетым и финансхэр, къалэ мылъкур зэрызэрахьэр иджырей Iэмалхэм хуэгъэкIуэным. Конкурсым хэтыным пыщIауэ Урысей Федерацэм ФинансхэмкIэ и министерствэм муниципальнэ щIыналъэхэм я реформэмкIэ программэм хигъэхьэн папщIэ къигъэувауэ щыта Iуэхухэм къадэкIуэу, Налшык къалэм и финансхэр зэрызэрахьэр егъэфIэкIуэным пыщIа нэгъуэщI лэжьыгъэ зыбжани захалъхьауэ щыIэщ. Абыхэм ящыщщ, къапщтэмэ, къалэм и бюджетым хиубыдэ IуэхущIапIэхэм я бухгалтерие зэгуэт къызэгъэпэщыныр, къалэ округым и унафэм щIэт щIыхэр аргуэру зэ щIэпщытыкIыныр.

ХЬЭПЭ Маринэ.

● Телеграммэ

Псоми дахуогузавэ

ЩIэныгъэлI ин, Къэбэрдей-Балъкъэрым и къуэ гъуэзэджэ Къумахуэ Мухьэдин зэрылIам къыхэкIыу дыфхуогузавэ.

Абы лэжьыгъэшхуэ зэфIигъэкIащ адыгэ лъэпкъым и зыужьыныгъэм хуэгъэзауэ.

Къэбгъэлъэгъуэну ирикъунущ Къумахуэ Мухьэдин и редакцэм щIэту къыдигъэкIа «Адыгэ ЩIэнгъуазэ» тхылъышхуэр. Шэч хэмылъу, ар ди ныбжьэгъу лъапIэм, цIыху хэкупсэм и IэдакъэщIэкI нэхъ гъуэзэджэ дыдэхэм ящыщу лъэпкъ тхыдэм къыхэнэнущ.

Дэ зэи тщыгъупщэнкъым Мухьэдин цIыхуфIу, лэжьакIуэшхуэу зэрыщытар, зэчий ин зэрыбгъэдэлъар.

Дунейм ехыжам и щхьэгъусэ Зарэ, абы и бынхэмрэ и къурылъху-пхъурылъхухэмрэ, Къэбэрдей-Балъкъэрым ис псоми дахуогузавэ.

КIЫЩ Мухьэдин, МОСС Дианэ Жаклин.
Испание, Кадиз къалэ.

● Медицинэ лэжьакIуэм и махуэм ирихьэлIэу

IэщIагъэ нэхъыщхьэм пэрытхэр

Министр Бицу Вадим и хъуэхъу.

Узыншагъэр хъумэным и лэжьакIуэхэм папщIэ Налшык къалэ администрацэм къызэригъэпэща гуфIэгъуэ махуэшхуэр ЩоджэнцIыкIу Алий и цIэр зезыхьэ Къэбэрдей къэрал драмэ театрым щекIуэкIащ.

А IЭЩIАГЪЭМ ирилажьэхэм ехъуэхъуну зэIущIэм кърихьэлIащ КъБР-м и Парламентым и комитетым и унафэщI **Иванов Игорь,** КъБР-м узыншагъэр хъумэнымкIэ и министр **Бицу Вадим**, Налшык къалэ администрацэм и тхьэмадэм и къуэдзэ **Портэ Галинэ**, администрацэм узыншагъэр хъумэнымкIэ и управленэм и унафэщI **Сокъур Зое** сымэ.

ЗэIущIэм кърихьэлIа дэтхэнэ зыми псалъэ гуапэ хужиIащ а IэщIагъэ мытыншым пэрытхэм, нэхъапэм лэжьахэм икIи я зэфIэкIымрэ шыIэныгъэмрэ нэхъри хагъахъуэу псэуну хъуэхъуахэщ.

- Ижь-ижьыж лъандэрэ жэуаплыныгъэ нэхъ ин зыпылъу къалъытэхэм ящыщщ дохутыр IэщIагъэр, - жиIащ Бицу Вадим. - ЦIыхубэм я узыншагъэм махуэ къэс кIэлъыплъыныр, узыфэхэр къаймыгъэуэлIэныр, бэIутIэIуншагъэр къызэзыгъэпэщ IэщIагъэлIхэм я пщIэр лъагэ дыдэщ, апхуэдэуи а къалэныр жэуаплыныгъэшхуэ зыпылъщ. Сымаджэхэм гуапэу яхущыт, я гу хуабагъэмкIэ ядэгуэшэф дэтхэнэми гулъытэ хэха хуэфащэщ. Узыншагъэ быдэ, творческэ ехъулIэныгъэ фиIэну си гуапэщ.

КъБР-м и Правительствэм, Узыншагъэр хъумэнымкIэ министерствэм я щIыхь тхылъхэр зыхуагъэфэщахэм яритыжащ Бицум. ЩIыхь тхылъхэмрэ саугъэт лъапIэхэмкIэ медицинэм и лэжьакIуэхэм яхуэупсащ Налшык къалэ администрацэмрэ профсоюзхэм я рескомымрэ я лIыкIуэхэри. ЗэIущIэр ягъэдэхащ республикэм щыцIэрыIуэ уэрэджыIакIуэхэмрэ къэфакIуэхэмрэ.

ДЗЭГЪАЩТЭ Залинэ.

Сурэтхэр **КЪАРЕЙ Элинэ** *трихащ.*

ЕджапIэщIэ къызэIуах

АДЫГЕЙ ***Республикэм и Президент ТхьэкIушынэ Аслъэнджэрий иджыблагъэ IущIащ Кубань дэт медицинэ университетым и ректор Черкасов Михаил. Ахэр тепсэлъыхьащ Краснодар крайм и еджапIэ нэхъыщхьэм и къудамэу Адыгейм щыIэмрэ Мейкъуапэ къэрал техникэ университетым (МГТУ) и медицинэ факультетымрэ зэхэгъэхьэжыным ехьэлIа Iуэхугъуэхэм.***

«КУБАНЬ медицинэ университетым и къудамэмрэ Мейкъуапэ къэрал техникэ университетым и факультетымрэ зэхыхьэжмэ, кафедрэхэр IэщIагъэлIхэмкIэ нэхъ къызэгъэпэща хъунущ. Абы нэмыщIкIэ, федерал министерствэм и унафэкIэ, студент 500 нэхърэ нэхъ мащIэ щеджэ еджапIэхэр зэхуащIыжынущ», - къыхигъэщащ Черкасов Михаил.

Апхуэдэуи лъэныкъуитIыр тепсэлъыхьащ Мейкъуапэ и къэрал техникэ университетым хэту Адыгей медицинэ институт къызэIухыным. ТхьэкIушынэ Аслъэнджэрий зэIущIэм къызэрыщыхигъэщамкIэ, республикэр иджыпсту дохутыр миным щIигъу хуэныкъуэщ.

«Адыгейм и медицинэ институтым щагъэлэжьэну я мурадщ Кубань медицинэ университетым и къудамэмрэ МГТУ-мрэ я егъэджакIуэхэмрэ профессорхэмрэ. 2009 гъэм щегъэжьауэ студентхэр къэщтэн щIадзэнущ. Япэ гупыр цIыхуи 149-рэ хъунущ: 49-р федерал, 50-р щIыпIэ бюджетым я хьэкъкIэ еджэнущ» - жиIащ Мейкъуапэ къэрал техникэ университетым и ректор Благъуэжь Хьэзрэт.

Абхъазым щохьэщIэ

АБХЪАЗ. ***Европэ зэгухьэныгъэм хэт къэрал 15-м я лIыкIуэхэр, Евросоюзым и тхьэмадэ Соланэ Хавьер я пашэу, иджыблагъэ Куржымрэ Абхъазымрэ щыIащ икIи щIыналъэхэм я щытыкIэм щыгъуазэ защIащ.***

СОЛАНЭ Хавьер Абхъазым и Президент Бэгъэпщ Сергей IущIащ. Абы и пэ къиихуэу, президентым и пресс-секретарь Чолокуа Алъхъаз журналистхэм яжриIащ: «Соланэ куржыхэм ятрикъуэзэрэ абыхэм я сэлэтхэр Кодор аузым ирыригъэшыжрэ, куржы-абхъаз зауэр къэмыгъэхьеижыным теухуауэ щыIэ дэфтэрым Iэ тригъадзэу щытмэ, политикэ зэпсэлъэныгъэхэм пытщэж хъунущ. Ауэ, абы щхьэкIэ куржыхэм ягъэзэщIэн хуейщ куржы-абхъаз зэхущытыкIэр егъэфIэкIуэным теухуауэ япэм къэтщта зэгурыIуэныгъэхэр. Мыдрейуэ, Абхъазыр зытеува гъуэгум текIынукъым икIи Урысей Федерацэр и ныбжьэгъу нэхъыфIу къелъытэ».

Соланэ Хавьер къигъэлъэгъуащ УФ-м и мамырщIэкъухэм хуэдэ дэIэпыкъуэгъуфI Абхъазым зэримыгъуэтынур икIи ахэр я щIыналъэм ирагъэкIыжын хуейуэ зыми зэрапимыубыдынур, ауэ Куржыр хуитщ езым и щIыналъэм ит урысей сэлэтхэр нэгъуэщI къэралхэм яйкIэ ихъуэжыну.

ХЬЭЩЫКЪУЕЙ Олег.

● КъБР-м и прокуратурэм

ЦIыхухэм я тхьэусыхафэхэм гулъытэ нэс хуащIыркъым

РЕСПУБЛИКЭМ и прокуратурэм иджыблагъэ къипщытащ «Урысей Федерацэм и цIыхухэм я тхыгъэхэм зэрыхэплъэ щIыкIэм и IуэхукIэ» Федеральнэ закон №59-м къигъэувхэр КъБР-м Ухуэныгъэмрэ архитектурэмкIэ и министерствэм зэрыщагъэзащIэр. Абы къызэригъэлъэгъуамкIэ, мы IуэхущIапIэм зи гугъу тщIы законым къигъэувхэр къыщыщызэпауд къохъу. Къапщтэмэ, иужьрей зэманым цIыхухэм министерствэм зэрызыкъыхуагъэза тхыгъэ 95-м щыщу 27-м жэуап иратыжакъым. Апхуэдэу мы IэнатIэм щагъэзащIэркъым законым щыгъэува пIалъэм къриубыдэу зэхамыгъэкIыфыну Iуэхухэм зэрыхэплъэну зэманым зэрыпащэ хабзэхэр, абы теухуауэ тхьэусыхафэр къызыбгъэдэкIам хъыбар зэрырагъэщIэ щIыкIэр.

КъБР-м Ухуэныгъэмрэ архитектурэмкIэ и министерствэм и регламенту мы IэнатIэм 2008 гъэм мазаем и 15-м къыщыдэкIа приказ №7-мкIэ къащтам и Iыхьэ щхьэхуэхэр Федеральнэ законым къигъэувхэм езэгъыркъым, абыхэм егъэлеяуэ гугъу ящI цIыхухэм къэрал властым и органым зыхуагъэзэнымкIэ Iэмалхэр.

«Урысей Федерацэм и цIыхухэм я тхыгъэхэм зэрыхэплъэ щIыкIэм и IуэхукIэ» 2006 гъэм накъыгъэм и 2-м къыдэкIа Федеральнэ закон №59-ФЗ-м къигъэувхэр къызэрызэпаудым къыхэкIыу, мы министерствэм и лэжьакIуэхэм ящыщу къуаншагъэ зыбгъэдэлъхэр жэуапым ешэлIэным теухуауэ республикэм и прокуратурэм тхыгъэкIэ зыхуигъэзащ КъБР-м и Правительствэм и УнафэщIым.

Ныкъусаныгъэхэр къыщIагъэщащ прокуратурэм и лэжьакIуэхэм КъБР-м и Президентымрэ Правительствэмрэ я приёмнэм цIыхухэм зыкъызэрыхуагъэзэ тхыгъэхэм зэрыхэплъэ щIыкIэр къыщапщытэми. Псалъэм папщIэ, мы IэнатIэм цIыхухэм къагъэхьа тхыгъэ щхьэхуэхэр отраслевой министерствэхэм зэхагъэкIын папщIэ щратар мазищым щIигъу дэкIауэщ. Ари Федеральнэ закон №59-м къигъэувхэм езэгъыркъым. Абы къыхэкIыу прокуратурэм унафэ къищтащ КъБР-м и Президентымрэ Правительствэмрэ я приёмнэм и лэжьэкIэр къытригъэзэжу мы гъэм и етIуанэ илъэс ныкъуэм аргуэру къипщытэну.

МЫРЗЭКЪАН Лиуан.

Хэкум и хуитыныгъэм папщIэ

● Къэнжал зауэ - 300

Епщыкlуиянэ лIэщIыгъуэм и пэщIэдзэм хэплъэгъуэ дыдэ хъуауэ щытащ Кавказ Ищхъэрэм ис лъэпкъхэм я Iуэхур. А лIэщIыгъуэр къызэрихьэ лъандэрэ зэи зэпыуакъым кърым, тырку зэрыпхъуакIуэхэм Къэбэрдейм къращIылIэ зауэхэр. Ар, псом япэрауэ, къызыхэкIар Тыркум хамэ щIыналъэхэм щригъэкIуэкI политикэр нэхъри зэрызэщIэплъарщ. Ахьмэд Ещанэр 1703 гъэм сулътIан хъуа нэужь, тырку зауэшыхэр нэхъри къызэрыкIащ, Кавказымрэ Урысеймрэ нэхъ щIэх-щIэхыурэ къизэрыгуэ хъуащ, а щIыналъэхэр зыIэщIаубыдэн мурад яшIауэ. Ахьмэд Ещанэм и зэманыращ хы ФIыцIэм и Iуфэм Еникале быдапIэр къыщыIуащIыхьар; Керчь быдапIэри я Iэмыщlэ ираубыдащ, ар щIэрыщIэу зэтрагъэпсыхыжащ - а псори зи пщэ далъхьауэ щытар адмирал Черкес Осман-пашэщ (къызыхэкIакIэ адыгэщ, Тыркум и тенджыз флотыр IэщIэлъащ).

АХЬМЭД Ещанэм и лIыкIуэхэм кавказ хэкухэм - Дагъыстаным, Ширваным, Къэбэрдейм, Шэрджэсым зыщахущыхь хъуащ - ахэр урысхэм пэIэщIэ ящIын мурадкIэ. СулътIаныр щIэкъурт и IэмыщIэ Азакъ (Азов) къалэр зэрыриубыдэжыным - ар тыркухэм зэрыIэщIахари урыс флотыр Азов хым щызекIуэ зэрыхъуари тыркухэм ягу техуэртэкъым. Ар щхьэусыгъуэ ящIауэ, тыркухэр Кавказ Ищхъэрэм къещэ хъуащ, шэрджэсхэр, къэбэрдейхэр, къумыкъухэр зыIэщIалъхьэн щхьэкIэ.

Смирнов Н. А. щыхьэт тохъуэ: «Урыс хэм Кавказыр къаIэщIихын щхьэкIэ, абы ис лъэпкъхэр зыIэщIиубыдэн мурад ищIащ Тыркум. Абы къыхэкIащ XVIII лIэщIыгъуэм Къэбэрдейр Урысеймрэ Тыркумрэ зэпаубыдыныр».

Тыркум иригъэкIуэкI апхуэдэ политикэм къигъэгушхуащ кърым хъанхэмрэ нэгъуей мырзэхэмрэ. Зы илъэси дэкIыртэкъым кърымыдзэр Къэбэрдейм къытемыуэу, ар зэтрамыфыщIэу. АбыкIэ щхьэусыгъуэ яхуэхъуат 1699 гъэм дыгъэгъазэм кърым дзэпщ Шэбэз-Джэрий Беслъэнейм зэрыщаукIар. Шэбэз-Джэрий апхуэдэ къулыкъу Кърымым къызэрыщылъысар тырку сулътIаным и фIыгъэкIэт, абыкIэ арэзытэкъым кърым хъан Долэт-Джэрий, аращ Шэбэз-Джэрий яукIыныр къызыхэкIар - езыгъэукIар езым и шынэхъыжьхэрщ.

1700 гъэми 1701 гъэм и гъатхэми Шэбэз-Джэрий и шынэхъыщIэ Къаплъэн-Джэрий адыгэхэм я деж зэуакIуэ къэкIуащ, и къуэшым илъ ищIэжын мурадкIэ къежьауэ хъыбар игъэIури, ауэ ар къызылъежьар нэгъуэщIт - адыгэ хэкухэр ихъунщIэн щхьэкIэт.

1702 гъэм тырку сулътIаным и унафэкIэ Долэт-Джэрий и къулыкъум трахуащ, ар ягу техуакъым абы и блыгущIэтхэм - зыкъаIэтащ. ЗыкъаIэта щхьэкIэ, ахэр зэхакъутащ. Долэт-Джэрий Къэбэрдейм зыщигъэпщкIуащ. Хъан IэнатIэр зылъагъэса Сэлам-Джэрий къалэн къыщащIащ Къэбэрдейм теуэн хуейуэ. Мин хыщI хъу кърымыдзэр 1703 гъэм и гъэмахуэм, дзэпщ Къаз-Джэрий я пашэу, Къэбэрдейм къытеуащ. Нэгумэ Шорэ и «Адыгэ лъэпкъым и тхыдэм» щыдолъагъу кърымыдзэм Къэбэрдейм щызэрихьа лейр зыхуэдизыр. Абы щыгъуи 1704 гъэми къэбэрдейхэм кърымыдзэр зэхакъутэн яхузэфIэкIащ.

СулътIан Ахьмэд Ещанэм и унафэкIэ кърым хъан Къаплъэн-Джэрий (1707 гъэм хъаныгъуэр къылъысауэ щытащ) Къэбэрдейм къытеуащ. Абы къэбэрдейхэм къарищIылIа зауэ гуащIэм и хъыбар куэд къыхэнащ тхыдэм, щIэныгъэлI куэди тетхыхьащ абы - Къэнжал зауэкIэ зэджэм.

Къаплъэн-Джэрий и дзэм и бжыгъэр зэтемыхуэу къыщыгъэлъэгъуащ щIэныгъэлIхэм я тхыгъэхэм. Сокъур Валерий зэритхамкIэ, Къаплъэн-Джэрий и дзэр (абы тыркухэри нэгъуейхэри хэтащ) мин 30 хуэдизт зэрыхъур. Сокъурым абыкIэ тегъэщIапIэ ищIыр Хаммер И. и «Уэсмэн къэралыгъуэм и тхыдэмрэ» (1831 гъэ) пщы Бэчмырзэ Тэтэрхъан и тхыгъэмрэщ.

Бэчмырзэ Тэтэрхъан Жамболэт Бэчмырзэ и къуэщ, Петр Езанэм дэлэжьа Черкасский Александр (Долэтджэрий) и къуэшщ. Мыбдежым къыщыгъэлъэгъуэн хуейщ Жамболэт Бэчмырзэ XVII лIэщIыгъуэм и кIэхэм деж Кърымым кIуауэ зэрыщытар (и къуэ нэхъыжь Тэтэрхъани щIыгъуагъэнущ); «Къэбэрдейм къытеуауэ щыта Шэбэз-Джэрий и дзэм хэтащ Бэчмырзэ» - къыхощ пасэрей тхыгъэхэм. Сокъурым Жамболэт Бэчмырзэ ХьэтIохъущокъуэ Кургъуокъуэ и ужькIэ пщы уэлий хъуауэ зэритхыр щыуагъэщ: Кургъуокъуэ и ужькIэ пщы уэлий хъуар абы и адэ къуэшым и къуэ Мысост Ислъамщ, ар 1732 гъэм дуней ехыжа нэужь, пщы уэлий къулыкъур къылъысащ Бэчмырзэ и къуэ нэхъыжь, Черкасский Александр (Долэтджэрий) и къуэш Тэтэрхъан.

Мин 30-м къыщызэтенакъым Къаплъэн-Джэрий и дзэр - абы щыхьэт техъуэр мащIэкъым. Анри де ла Мотре зэритхамкIэ, Къэбэрдейм къытеуа кърымыдзэм и бжыгъэр мини 100 хъурт; тырку, кърым Iуэхухэм фIыуэ щыгъуазэ тхыдэтх Кантемир Дмитрий мин 95-рэ къегъэлъагъуэ; Молдавием и господарь Раковиц Михайлэ и тхыгъэхэм мин 40-м дыщрохьэлIэ; къэбэрдеипщхэм 1769 гъэм зэратхамкIэ, 1708 гъэм Къэбэрдейм зэуакIуэ къэкIуа кърымыдзэр мин плIыщI нэхърэ нэхъ мащIэ хъуртэкъым. «Къэбэрдей-Балъкъэр АССР-м и тхыдэмрэ» «Кавказ Ищхъэрэм ис лъэпкъхэм я тхыдэмрэ» къызэрыщыгъэлъагъуэмкIэ, Къэнжал зауэм хэкIуэда тэтэрхэм я бжыгъэр мин 30-м щIегъу. Кърым дзэпщ Къаз-Джэрий 1703 гъэм Къэбэрдейм къриша дзэм и бжыгъэр мин 40-м щIигъуу щыщытакIэ (абы щыхьэт тохъуэ кърымыдзэм хэта Ферран), 1708 гъэм кърым хъаным Къэбэрдейм зауэ кърищIылIэн щхьэкIэ, абы дзэшхуэ къришэжьэн хуей зэрыхъуам шэч хэлъкъым. Дапщэ хъууэ щыта Къаплъэн-Джэрий и дзэр - ар иджы гъэбелджылыжыгъуафIэкъым. Къэнжал зауэм кърымыдзэм щыщ мин 30-м щIигъу хэкIуэдащ, псэууэ къелар (я хэкум нэсыжар) мини 5-м щIигъуркъым, а псори къэплъытэмэ, Къэбэрдейм 1708 гъэм къытеуа кърымыдзэм и бжыгъэр мин 40-м куэдкIэ зэрыфIэкIыр гурыIуэгъуэщ - абы къыщызэтенэркъым.

Кърымыдзэр къыщежьар - Къэбэрдейм къыщихьар 1708 гъэм и гъатхэрщ. Хъаным и дзэр къазэрытеуэнум щыгъуазэ хъуакIэт къэбэрдейхэр - кърымхэр Псыжь къызэрысамкIэ тIасхъэщIэххэм хъыбар къргъэщIащ. Зауэшхуэ къазэрыщIэлъыр ящIэрти, къэбэрдейхэм абы зыхуагъэхьэзыращ: цIыхубзхэр, сабийхэр, лIыжь-фызыжьхэр бгыщхьэм ирашэри, лъэныкъуэ ирагъэзащ, езыхэр бийм пэуващ, зызэщIаузадэри. Къаплъэн-Джэрий и дзэр Къэбэрдейм къихьэри, «бгы лъагэм и лъапэм щитIысыкIащ, топих къргъэувэкIащ».

Къэбэрдейм топ иIакъым а зэманым, я дзэр псори зэхуашэсын хунэсауи къыщIэкIынукъым - зыщыгъэгъупщэн хуейкъым пщыхэм ящыщ гуэрхэр кърымхэм я IупэфIэгъуу, зэгурымыIуэу зэрыщытар. Бийр къэблэгъа нэужь, «шэрджэсхэм (къэбэрдейхэм) а дзэшхуэм щыщтауэ фэ зытрагъэуащ, хъыбар ягъэIуащ хъаным фIырыфIкIэ гурыIуэн мурад ящIауэ, хъаным тхылъ хурагъэхьри, яутIыпщыжащ къаубыдауэ щыта тэтэр, нэгъуей гъэрхэр». Хъаным гурыIуэн я гугъагъэнущ къэбэрдейхэм: «абы деж лIыкIуэ игъэкIуащ дзэпщ Курчук-бей (ХьэтIохъущокъуэ Кургъуокъуэ) зауэ къыдумыщIылIэмэ, къытпэбубыд псори пхуэтщIэнущ, жери». «Гъэр минищ нэхърэ нэхъ мащIэкIэ сыарэзыкъым», - жэуап къаритыжащ хъаным, гъэрхэр щратыну пIалъэри къахуигъэуващ.

НэгъуэщI къахуэнэжатэкъыми, къэбэрдейхэм япэ зрагъэщащ: жэщым уащхъуэдэмыщхъуэу теуэри, кърымыдзэр зэхакъутащ, къелам я щхьэр щIахьащ, Гундэлэн псым деж щащIыхьэри, ахэри зэтраукIащ. ИщхьэкIэ зэрыщыжытIащи, Къаплъэн-Джэрий и дзэм щыщ Къэбэрдейм псэууэ зи лъэ изыхыжыфар мин зытхухщ; Каффэ дэс пашэм и дзэм щыщу «Кърымым зи псэ нэзыхьэсыжыфар цIыху щэщI къудейщ».

Зауэм фIыуэ хуэщIа, топкIэ зэщIэузэда кърым дзэшхуэр къэбэрдейхэм зэрызэхакъутам и хъыбар щыIуащ Уэсмэн къэралыгъуэми, Европэми, Урысейми. Молдавием и господарь (лIыщхьэ) Раковиц Михайлэ канцлер Головкин Г. И. хуитхащ: «Хъаным и напэр трахащ шэрджэсхэм, апхуэдэ емыкIу щалъэгъуакъым Кърымым игъащIэм, я дзэзешхэм щыщу къелар мащIэ дыдэщ, сайдакъ мырзэри абы щIыгъуахэри къаукIащ. Хъаныр ерагъымыгъуейуэщ къазэрыIэщIэкIар, абы и дзэм щыщ псэууэ къэнамэ, шэрджэсхэм яубыдащ. Жэщу къахэлъадэри къызэтраупщIэтащ кърымхэр, абы щхьэкIэ хъаныр тыркухэм трахуащ».

Къаплъэн-Джэрий трахуа нэужь, абы и пIэ ирагъэуващ Долэт-Джэрий. Кърым хъанхэм Истамбыл хъыбар зэрырагъэщIамкIэ, Къаплъэн-Джэрий и дзэм къэбэрдейхэр къыщIытекIуар абыхэм къалмыкъхэмрэ астрэхъан къэзакъхэмрэ къазэрыдэзэуарщ, нэгъуэщIу жыпIэмэ, Урысейр къазэрыдэIэпыкъуарщ.

Хъаныгъуэр зылъагъэса Долэт-Джэрий, тыркухэм къызэщIагъэстурэ, куэдрэ къежьащ зэуакIуэ, къежьэху къэси къэбэрдейхэмрэ шэрджэсхэмрэ зэхакъутащ.

Кърымыдзэр 1708 гъэм къэбэрдейхэм зэрызэхакъутар Урысейм къыщхьэпащ. Урысейм къезауэ зэпыт швед пащтыхь Карл XII кърым хъанхэр дэIэпыкъужыфакъым абы и ужькIэ, абы мыхьэнэшхуэ иIащ куэд щIауэ екIуэкI Ищхъэрэ зауэм урысхэм текIуэныгъэ къыщахьынымкIэ.

Тырку сулътIанхэмрэ кърым хъанхэмрэ я дзэр шынагъуэ ин дыдэт а псэзэпылъхьэпIэ зэманым. Абы къыхэкIкIэ адыгэпщхэм я нэхъыбапIэр щIэкъу зэпытащ урыс пащтыхьым и IэмыщIэ зэыралъхьэным, «езыхэм я щхьэри я цIыхухэри кърым хъаным щахъумэн папщIэ».

1711 гъэм и гъатхэпэ мазэм Петр Езанэм къэбэрдейхэм къахуитхащ: «Дэ иджы дызыхуейр ныбжьэгъукIэ фыкъызэрыдгъэдэтыр, зауэ къыдэзыщIылIа тырку сулътIанымрэ кърым хъанымрэ я лъэныкъуэ фызэрымыхъунур нэрылъагъу фщIын хуейуэ аращ». Пащтыхьым и унафэкIэ, Псыжь къагъэкIуащ зауэлI минибгъу зыхэт, генерал Апраксин П. М. зи пашэ дзэр; и пщэ къэрал Iуэху далъхьэри, Къэбэрдейм къагъэкIуэжащ Черкасский Александр (Долэт-Джэрий).

Черкасскэм едаIуэри, къэбэрдеипщхэр урыс-тырку зауэм хыхьащ. Къэбэрдей шуудзэр Псыжь кIуащ, абы кърымыдзэр щызэтракъутащ («гъэмахуэкIэ мазэм и 30-м сулътIан Нурадин зи пашэ дзэм щезэуащ, цIыху 359-рэ яукIащ, цIыху 40 къаубыдащ, адрейхэр Псыжь хахуэри ирагъэтхьэлащ»).

1712 гъэм кърым хъаным дагъыстэнхэр къигъэIулэн мурад ищIащ, «зауэ иращIылIэу, къэбэрдейхэр Кърымым и IэмыщIэ иралъхьэн щхьэкIэ». Абы и хъыбар пащтыхьым хуитхащ Черкасский Александр. Кърым хъаным и мурадыр къехъулIакъым.

Ищхъэрэ зауэм хэхуауэ хущIэмыхьэ пэтрэ, Петр Езанэм зыщигъэгъупщэртэкъым къэбэрдейхэр гугъуехьым зэрыхэтыр. Абы щыхьэт тохъуэ Черкасскэр Къэбэрдейм къызэригъэкIуэжамрэ къэбэрдей шуудзэм Псыжь щызэрахьа лIыгъэм папщIэ пщыхэм фIыщIэ къахуищIу къахуитха тхылъхэмрэ. КъэбэрдеипщIхэм я лIыкIуэ Алей Алимырзэ азов губернатор Апраксин Ф. М. жриIащ къэбэрдейхэмрэ шэрджэсхэмрэ Урысейр щыхуей махуэм шу мин 15 зэрагъэшэсыфынур, лъэсыдзэри абы щIыбгъужмэ, зауэлI мин 30.

1717 гъэм пщы Мысост ХьэтIохъущыкъуэ Петр Езанэм хуитхащ, «бийхэм щихъумэн папщIэ» зэрыщыгугъыр. Пащтыхьым пщыхэм къахуитхыжащ «и нэIэ къазэрытригъэтынур», «бий къатеуэмэ, къазэрыдэIэпыкъунур». Къэбэрдейхэм я лIыкIуэ Абашэ СулътIан-Алий Петр кърита тхылъыр щыхьэт тохъуэ «кърым хъаным и дзэмрэ Псыжь ис тэтэрхэмрэ къатеуэмэ», пащтыхьым къэбэрдейхэр утыкум къызэрыримынэнум, ахэр бийм зэращихъумэнум.

Кърым, псыжь тэтэрхэр я ужь зэрымыкIымрэ Азов къалэр зи IэмыщIэ ихуэжа Тыркум къатрикъузэ зэрыхъужамрэ Урысеймрэ Къэбэрдеймрэ нэхъ благъэ зэхуищIащ - тIуми къагурыIуащ бий щэхурыпхъуэр зэрымыбэлэрыгъыр.

1720 гъэм и пэщIэдзэм кърым хъан Саадат-Джэрий Къэбэрдейм къыпиубыдащ Урысейм къыпэщIэкIуэтауэ Тыркумрэ КърымымрэIэ я IэмыщIэ зрилъхьэн хуейуэ. Ар щамыдэм, хъаныр Къэбэрдейм къытеуащ: езы хъаныр зи пашэ, мин 40 хъу кърымыдзэм къэбэрдей къуажэ куэд зэтрафыщIащ, ягъэсащ. Гъэр миниплI ятын хуейуэ къэбэрдейхэм къапиубыдащ хъаным, Къаплъэн-Джэрий и дзэм и лъы уасэри щIыгъуу.

Сыт хуэдизрэ къыхагъэзыхьами, кърым хъаным и IэмыщIэм зралъхьэн ядакъым пщыхэм я нэхъыбапIэм. Абы игъэгубжьри, хъаным лей щызэрихьащ Къэбэрдейм, «гъавэр, мылъкур ягъэсащ». Я Iуэхур хэплъэгъуэ щыхъум, Урысейм лIыкIуэ ягъэкIуащ пщыхэм - кърым хъаным и дзэм езауэ Къетыкъуэ Аслъэнбэч и цIэкIэ. ЛIыкIуэм, СэлътIан-Алий Саадат-Джэрий Бытырбыху щыжиIащ: Урысейр Къэбэрдейм икIэщIыпIэкIэ къыдэмыIэпыкъумэ, къэбэрдейхэм кърым хъаным и IэмыщIэ зралъхьэн хуей хъунущ, сыту жыпIэмэ езым я закъуэ бийм пэщIэтыфынукъым. Тэрч псым Балъкъ щыхэхуэм деж быдапIэ къытращIыхьынуи щIэлъэIуащ пщыхэр.

Урыс правительствэм къэбэрдеипщхэр жэуапыншэ ищIакъым абы щыгъуи: астрэхъан губернатор Волынский А. П. 1721 гъэм дзэ кърищажьэри, ТэрчкIэ къиунэтIащ - абы къиIэтащ Урысейр зи плъапIэ пщыхэм я пщIэр. Къэбэрдейхэм кърым хъаным и дзэр зэхакъутащ - я хэкум зэрыпхъуакIуэхэр ирахужащ, Волынскэр къалъэIэсыхуи заIэжьакъым.

Ялъ ящIэжын зэрыхуейр ягу илъ зэпытт кърым хъанхэм - мащIэрэ щызэхакъутакъым ахэр Къэбэрдейм. 1723 гъэми зэуакIуэ къежьащ кърым хъаныр - дзэшхуэ кърищажьэри: ящыгъупщатэкъым 1708 гъэм къыщыщIар. Главени Ксаверио зэритхамкIэ, кърым хъаным и дзэм «къэбэрдейхэр къапэуващ, зауэ гуащIэ къращIылIащ, тэтэрхэр хьэбэсабэ ящIащ, зауэм щаукIащ тэтэр минитху, езы хъаныр щIэпхъуэжри яIэщIэкIащ».

Илъэс щищым щIигъукIэ зэпыуакъым тырку сулътIанхэмрэ кърым хъанхэмрэ Къэбэрдейм къращIылIэ зауэхэр. Къэнжал зауэращ абыхэм я нэхъ инри лъы нэхъыбэ щагъэжари. А зауэм къэбэрдейхэм къыщахьа ТекIуэныгъэм мыхьэнэшхуэ иIащ ди гъунэгъу лъэпкъхэми Урысейми я дежкIэ - абыхэми я хуитыныгъэм щыщIэбэнащ къэбэрдейхэр а зауэм.

ДЗЭМЫХЬ Къасболэт,
тхыдэ щIэныгъэхэм я доктор, КъБКъУм и профессор, Дунейпсо Адыгэ Хасэм и тхьэмадэ.

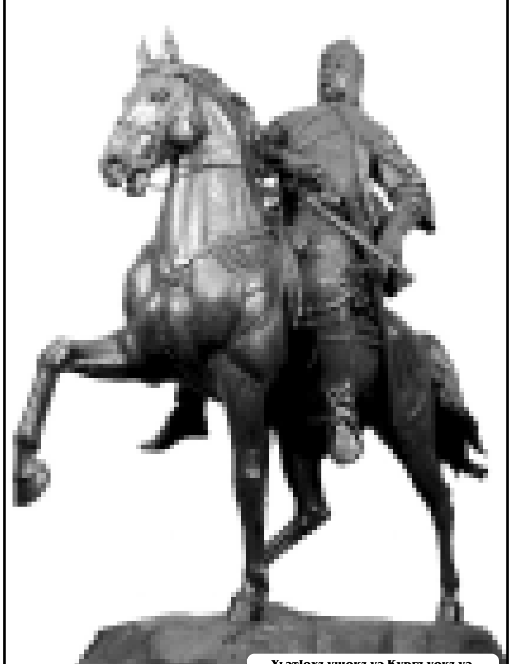

ХьэтIохъущокъуэ Кургъуокъуэ.
Фэеплъ сыныр СэвкIуий Хьэмид ищIащ.

● Европэм и чемпионат

Испание - Урысей - 4:1

Европэм и чемпионатым и кIэух зэхьэзэхуэхэм нэхъапэм зэи къыщытемыхуа удын хьэлъэ Урысейм и командэ къыхэхам Испанием къридзащ. Абыхэм гъубжым ирагъэкIуэкIа зэIущIэр 4:1-уэ иухащ.

УРЫСЕЙМРЭ Испаниемрэ я футболистхэм я Iэзагъыр куэдкIэ зэрызэщхьэщыкIыр хэти ещIэ. ГугъапIэшхуэу диIэр ди командэм и тренер нэхъыщхьэ Хиддинк Гус и насыпыфIагъырт - армырауэ пIэрэ зи фIыщIэр Европэм и кIэух зэпеуэм дызэрыкIуари?! АрщхьэкIэ зыгуэрым и насып упэплъэу сыт щыгъуи ущысын зэрыхуэмейр, атIэ Iэзагъэрэ зэфIэкIрэ уиIэу утыку узэрихьэпхъэр Урысейм и футболистхэм иджыри зэ наIуэ къыщащIащ.

Джэгум щIидзэри, дакъикъэ тIощI дэкIауэ арат Испанием и командэ къыхэхам и гъуащхьауэ Вилья Давид бжыгъэр къыщызэIуихам. А щIалэр ди футболистхэм яхуэIыгъакъым икIи етIуанэуи къыхэжаныкIыну Iэмал иратащ. Вилья ещанэ топри дигъэкIыу бжыгъэр 3:0-м щынигъэсам псори гурыIуэ- гъуэт.

Испанием и тренер нэхъыщхьэ Арагонес и футболист нэхъыфIхэр ихъуэжащ, къыкIэлъыкIуэ зэIущIэм хуихъумэу. Ардыдэр ищIащ Хиддинки, ауэ абы и щхьэусыгъуэр ди щIалэхэм я джэгукIэр зэрымыхъуртщ.

86-нэ дакъикъэм Павлюченкэ Роман Испанием и гъуэм топ щыдигъэкIами дыщыгуфIыкIыщакъым. Абы мыхьэнэ лъэпкъ зэримыIэр щIигъэбыдэжащ Фабрегас бжыгъэр 4:1-м зэрынигъэсам.

Япэ зэIущIэм я кIэн къыщимыкIа щхьэкIэ къэмынэу, Урысейм и командэ къыхэхам зыхэт гупым увыпIэ нэхъыфIитIым языхэзыр къихьыным и гугъэр хихыжакъым. Абы щхьэкIэ ди щIалэхэр ятекIуэн хуейщ Европэм и чемпион цIэр иджыпстукIэ зезыхьэ Алыджымрэ Ибрагимович зи пашэ Швециемрэ я командэхэм. ХузэфIэкIыну пIэрэ? ФIэщщIыгъуейщ, ауэ топ-джэгум къыщымыхъу щыIэ?!

«Д» гупым къыддыхэт Алыджымрэ Швециемрэ я командэ къыхэхахэр а махуэ дыдэм зэдэджэгуащ. Йужьрейхэр нэхъ лъэщу къыщIэкIащ икIи ахэр 2:0-у текIуащ.

«Д» гупым хэтхэм я зэпеуэр зэрекIуэкIыр

Командэхэр	Дж.	Къ.	З.	ФI.	Т.	О.
1. ИСПАНИЕ	1	1	0	0	4-1	3
2. ШВЕЦИЕ	1	1	0	0	2-0	3
3. Алыдж	1	0	0	1	0-2	0
4. Урысей	1	0	0	1	1-4	0

КъыкIэлъыкIуэ ***зэIущIэхэр:***
Мэкъуауэгъуэм и 14-м (щэбэтым)
Швецие - Испание, Алыдж - Урысей.
Мэкъуауэгъуэм и 18-м (бэрэжьейм)
Алыдж - Испание, Урысей - Швецие.

ЖЫЛАСЭ Заур.

Сэреиблкlэ къэхухьа чэщанэ

Мы усэхэр зытха Къалмыкъ Аднан Умар и къуэр Хъанасир къуажэм (Сирие) 1944 гъэм къыщалъхуащ. Илъэс 33-м иту 1977 гъэм адэжь хэкум къигъэзэжри, Къэбэрдей-Балъкъэр къэрал университетым адыгэбзэмрэ урысыбзэмкIэ егъэджакIуэ IэщIагъэр къыщIихащ, Налшык дэт 14-нэ гимназием щригъэджащ.

Усэ тхыныр куэд щIащ зэрипэгъурэ, адыгэбзэр зэригъэшэрыуэфыр и фIэщ ищIыжыну, абы гу щихуэну хущIэкъу хуэдэ.

Къалмыкъ Аднан и усэхэр

Тхыдэ

Берлин блынкIэ, уэ уощIэжыр,
Зыуэ щытыр тIу ящIат,
ДэзыщIеяри зыкъутэжари
ЦIыхум и псэм зыхищIаращ.

СэреиблкIэ къэхухьат чэщанэр,
Зигъэбыдэну и гугъат,
Зы цIыху закъуэм и къарукIэ
Сэреиблыр хуит къэхъуащ.

Япэу

Япэт
ИкIи яужьт.
Мазэ къэс зэ
Мазэр изу къепсырт.
Мазэ къэс
Изу зэ
Санэплъ дефэрт.
ТIури зы дыхъухунукIэ дефэрт.
ИтIанэ,
Мазэр ныкъуэ щыхъум,
Дыгу лъытэншэу,
Тхьэшху э кIадэр иткIутащ.
Зы дызыщIауэ щыта къарум
ПэщIэувэжри къаруүей,
Тхьэшху э кIадэр икъутащ.
Икъута?

Пагэ!

«Умыпагэ», сэ щыжесIэм,
«Тхьэр пагэщ,
Ар мыпагэмэ, сыт щIизакъуэр,
Закъуэныгъэр, сыт щIифащэр?

Тхьэр си щапхъэу,
Сэри сыпагэщ,
Тхьэшхуэм ещхьу,
Сэри сызакъуэщ.

Дунеижьым фэ фытет,
Си хытIыгум сэ сигъэт,
Уэ уадрыщIмэ,
Сэ сымыдрыщIщ.

ХытIыгу сызэрысыр
си дунейщ,
Ар сысейщ.
Си гугъу къыумыщI,
Сыгъэжей.
Сэ фи тафэм сыткIэ сыхуей!»

Хэт и гугъэнт?

ЖыбоIэ: «Хэт и гугъэнт,
Апхуэдэу утыку сыкъинэну?!»
Сэ жозгъэIэнт:
«Апхуэдэу утыку сыкъибнэну».
Сэращ уэзытар утыку,
Укъизынэжари сэращ.

Сыхуейщ сэ сыухуа хытIыгу
Уису сыноплъэкIуэну.

СызекIуэлIщ, си гъэр,
ЩIы хъурейр сухуримыкъуу.
ХытIыгу пхуэзубгъуам
Тес уэ зуплъыхьу.
Дэуэршэр вагъуэ быным,
Хьэндырабгъуэр умыгъэзэш.
ЩIыIэм уимысыну,
Дыгъэр тыгъэу уэстащ.

УкъэмыкIуэ!
СыздэщыIэр мыдрыщI Iуфэщ,
АдрыщI Iуфэр уэ пхуэздащ.
СыздэщыIэм усэ щымыIэ,
КъызыгурыIуи щымыдым.

Къыттепсэнщ пщэдейм и дыгъэр,
Укъигъэушынщи къыбжиIэнщ,
Гъуэгу ппэщылъым
и кIыхьагъри
И кIэухри уэ плъагъунщ.

Сыуитыгъэщ,
Узигъэрщ.
Ар тезыркъым,
Ар хъуэпсапIэщ, къыбгурыIуэм.

Уэ узэрыбауэр акъужь усэщ,
Сэ сызэрыбауэр борэн Iэлщ.
Уэ уи псалъэр псэм ипсыхьмэ,
Сэ си псалъэр жыпым къокI.

«Ар дауэ?»-уэ уоупщIэ.
УзэупщIынур сэрмыра,
УзэупщIынур дыгъэращ,
Вагъуэ быныращ, акъужь
къепщэрщ,
Хьэндырабгъуэрщ,
Дакъэжь мафIэу зэщIэнарщ.

«Щхьэ къэхъуххэт?»-уэ
зохъунщIэ.
Къэхъун хуейти, хъунур хъуащ.
Уимыгугъэ хабзэ мыхъукIэ,
ЗэрымыщIэкIэ зыгуэр къэхъуу.
Iэлу къепщэ жьапщэ пэтрэ,
Хабзэ иIэщ дэ дымыщIэу.
Уи фIэщ мыхъумэ,
ЕупщI дыгъэм, хьэндырабгъуэм.

ЩIэкIар уи нэгу сэрмыра,
Нэгум Iэджэ щызэблокI.
Укъызэджати, сынэкIуащ.
Укъэмыджамэ, сынэкIуэнт!
Сымывэу щытами, зыхэсщIэнт!
Жыру схэлъыр
къызэткIухынт!..

Ухэмыплъыхь уэ бжесIахэм,
Си пэжыпIэр къэпхутэну.
ДыгушыIэу дэ ди хабзэщ,
Пщащэм и г ур хэдгъэхъуэну.

● Щэнхабзэ

Ди блэкIар, нобэр, пщэдейр къэзыгъэлъагъуэ литературэр

Шэшэн Республикэм и Грознэ къалэм иджыблагъэ щекIуэкIащ махуищкIэ зэхэта зэIущIэ щхьэпэ. Кавказ Ищхъэрэм и тхакIуэхэм я зэхыхьэр къызэгъэпэщыныр зи жэрдэмыр Москва къалэм къыщыдэкI «Дружба народов» журналымрэ Шэшэн Республикэм Къэрал щIыб зэпыщIэныгъэхэмкIэ, лъэпкъ политикэмкIэ, печатымрэ хъыбарегъащIэмкIэ и министерствэмрэт.

ЗЭIУЩIЭМ Къэбэрдей-Балъкъэрым и лIыкIуэу хэтащ ТхакIуэхэм я союзым и тхьэмадэ, КъБР-ми КъШР-ми я цIыхубэ усакIуэ **Созаев Ахъмэт**, абы и къуэдзэ, УФ-м щэнхабзэмкIэ щIыхь зиIэ и лэжьакIуэ, литературовед, критик **КхъуэIуфэ Хьэчим**, Къэбэрдей-Балъкъэрым щэнхабзэмкIэ щIыхь зиIэ и лэжьакIуэ, усакIуэ **Гуртуев Сэлихь** сымэ. Апхуэдэуи абы кърихьэлIат ди къэралым и къалащхьэм, Адыгэ, Дагъыстан, Ингуш, Къалмыкъ, Къэрэшей-Шэрджэс, Осетие Ищхъэрэ - Алание, Шэшэн республикэхэм я тхакIуэхэр.

Япэ махуэм ахэр хэтащ Печатым и унэм и конференц-залым щекIуэкIа «стIол хъурейм». ХьэщIэхэм яхуэгъэза псалъэ гуапэхэмкIэ ар къызэIуихащ республикэм и Парламентым и спикер Абдурахманов Д. ЗэIущIэм зыубгъуауэ и гугъу щащIащ «Кавказ Ищхъэрэр: литературэмрэ нобэрей гъащIэмрэ» Iуэху къииным. «СтIол хъурейм» щытепсэлъыхьащ иджыпсту зи къалэмыр жан тхакIуэ гъуэзэджэхэм къабгъурыувэн, я пIэ иувэн литератор ныбжьыщIэхэр зэрымащIэм, къэралым и зыужьыныгъэм щхьэкIэ, литературэм и зэфIэкIым, щэнхабзэм, тхыгъэхэр щIэджыкIыным хуаIэ лъагъуныгъэр цIыхухэм я гум къыщыгъэушын папщIэ щIэн хуейуэ къалъытэ Iуэхухэм. ХьэщIэхэмрэ хэгъэрейхэмрэ сыхьэтиплIым нэскIэ зэпсэлъащ, я гупсысэхэмкIэ зэхъуэжащ.

ИужькIэ абыхэм зрагъэлъэгъуащ Грознэм и цIыхухэм ягъэлъапIэ щIыпIэ щхьэхуэхэр, ухуэныгъэщIэхэр. Литераторхэм ямыгъэщIагъуэу къэнакъым зэман кIэщIым къриубыдэу республикэм зэрызиужьыжыр.

КъыкIэлъыкIуэ махуэм ахэр щызэIущIащ Шэшэн Республикэм Къэрал щIыб зэпыщIэныгъэхэмкIэ, лъэпкъ политикэмкIэ, печатымрэ хъыбарегъащIэмкIэ и министерствэм. Ипщэ Федеральнэ округым и тхакIуэхэр тепсэлъыхьащ литературэм зиужьыным хэлъ гугъуехьхэм, нобэрей Урысейм литературэм щиубыд увыпIэм, Совет властым и зэманым тхакIуэхэр, абыхэм я лэжьыгъэхэр къэралым и нэIэм зэрыщIэтамрэ къызэрипщытамрэ, иджыпсту ар зэрыщытыпхъэу къалъытэхэм, лъэпкъхэр зэкъуэгъэувэнымкIэ нэхъ быдэ ящIын щхьэкIэ тхакIуэхэм я пщэм къыдэхуэ къалэнхэм. Мы зэIущIэшхуэр къызэрызэрагъэпэщар щыхьэт тохъуэ Кавказ Ищхъэрэм мамырыгъэр щытепщэу щытынымкIэ литературэм къалэнышхуэ зэригъэзащIэм, тхакIуэм, усакIуэм и гуащIэм, и гупсысэм куэд зэрелъытам.

Махуищым къриубыдэу екIуэкIа зэIущIэхэм тхакIуэхэм утыку къыщрахьащ езыхэм я щIыпIэ литературэм и щытыкIэр, абы иIэ унэтIыныгъэхэр, зыгъэгуфIэу икIи зыгъэпIейтейуэ абы хэлъхэр.

ИСТЕПАН Залинэ.

Гъэмахуэмрэ сабийхэмрэ

КъБР-м щыIэ МВД-м и УГИБДД-м сабийхэм я гъэмахуэ зыгъэпсэхугъуэм къриубыдэу ирегъэкIуэкI «Сабийхэр!» Урысейпсо профилактикэ лэжьыгъэр. ОГИБДД-м и гъуэгу плъырхэм махуэ къэс драгъэкIуэкI лъэсырызекIуэхэм, псом хуэмыдэу сабийхэм гулъытэ хэха яхуэщIын зэрыхуейм теухуа псалъэмакъ.

ГъуэгурыкIуэхэми зэи зыщагъэгъупщэн хуейкъым зэрысакъыпхъэр. Абыхэм ящIэн хуейщ автотранспорт щызекIуэ гъуэгум ехьэлIа хабзэхэр: гъуэгур щызэпыупщIыпхъэр абы хухэха щIыпIэрщ, абыкIэ хуит узыщI светофор сигналыр къаблэу.

Гъуэгум фыщызэпрыкIкIэ балигъхэм зыщывмыгъэгъупщэ сабий фщIыгъумэ, абы и Iэр фIыгъын зэрыхуейр, Iэмал зэриIэкIэ, автотранспорт зекIуапIэм зыщывмыIэжьэу фызэпрыкI. Сабийхэр здэщысын хуейр автомашинэм и щIыбагъ тIысыпIэхэрщ, ипэмкIэ ису къыщепшэкI щыхъунур илъэс 12 ныбжьым щыщIэдзауэщ. Зыгуэрым иIыгъыу и пэмкIэ исынри хабзэм къезэгъыркъым.

ЦIыхухэр къызэрырашэкI хабзэр къызэпызыудым къуэдыуэ соми 100 ирагъэпшын.

Рулым дэсхэм зыщагъэгъупщэн хуейкъым, лъэсырыкIуэхэм папщIэ ягъэбелджыла зэпрыкIыпIэхэм щынэсым деж, зэрызекIуэ псынщIагъыр ягъэмэщIэн, къэувыIэн зэрыхуейр.

Хуабжьыщэу къэзыжыхь шоферхэм фигу къыдогъэкIыж къызэрыфкIухьын хуей псынщIагъым километри 10-м щыщIэдзауэ 20-м нэс щIевгъэгъумэ къуэдыуэ соми 100, км 20-м щыщIэдзауэ 40-м нэскIэ мардэм фебакъуэмэ - сом 300, км 40-м щыщIэдзауэ 60-м нэскIэ - сом 1000 - 1500-рэ зэрывагъэпшынынур. Километр 60-м щIигъукIэ - сом 2000-2500-рэ къуэды тралъхьэнущ е мази 2-м щыщIэдзауэ мази 4-кIэ рулым дэтIысхьэну хуит ящIынукъым. Светофор сигналыр уэим зыщI шоферхэм сом 700 япшынын хуей хъунущ.

БАЛЭРоберт.

Зыгъэпсэхугъуэ махуэм Малъхъэдис

● ДжэгукІэхэр

ИкІ

НЭХЪЫБЭУ джэгур щІалэ цІыкІухэрщ. Хъыджэбз цІыкІухэри щыджэгу щыІащ, ауэ щхьэх уэу, щІалэ цІыкІу яхэмыту. Джэгухэр къызэролэри, гупитІ защІ. Зы гупым цІыхуиплІ нэхърэ нэхъ мащІэ хэмытмэ, нэхъ гъэщІэгъуэну йокІуэкІ, ауэ пщІым щІигъумэ, апхуэдэу псынщІэу икІи гъэщІэгъуэну екІуэкІыркъым.

Къыщ адзэн и пэкІэ техьэр Іэдамэкъуэк Іэ къащІэ. ДжэгукІэр зэрекІуэкІыр мыпхуэдэущ. Темыхьахэр хъурейуэ щІым мэтІыс, хьэмбыІуу, я ІитІри щІым тету. Щыджэгум деж я Іэхэм зытрагъащІэурэ лъакъуэ лъэныкъуэр лъапэпцІийуэ щыту, адрейр бгъукІэ щІадз. Апхуэдэу зэгъ унэгъуитІым я лъакъуэхэр зэІусэн хуейщ, зым и лъакъуэ сэмэгур, адрейм и лъакъуэ ижьыр къыщІадзмэ.

А щІыкІэм тету гупыр тІысамэ, мыдрей техьахэр абыхэм я щІыб къыдоувэ, екІуэкІыу. Абы я къалэнщ къамыуІэу (лъакъуэкІэ къемыІусэІауэ) утыкум ихьэу къикІыжыну. Зызыхъумэ гупым зэрыхуейм хуэдэу я лъакъуэхэр зэблахъуну хуитщ. Ауэ техьа гуп гъуэм ихьэну хэтхэр жэ мыхъумэ, лъэ хъунукъым. Утыкум псори ихьэфамэ, къыщикІыжкІэ къелъэну хуитыр техьа гупым и зэхуэдитІым нэхърэ нэхъ мащІэрщ (зэрызэгурыІуэщ: пщІым щыщу плІы, блым щыщу щы). Ауэ утыкум щихьэкІэ, апхуэдэ хуитыныгъэ хэлъкъым.

Техьа гупым щыщу и зэхуэдитІыр мыдрейхэм къауІауэ щытмэ, гупхэм зызэрахъуэкІ. Псалъэм папщІэ, техьа гупыр пщІы хъурэ, абы щыщу зы-тІу нэхъ къамыуІэу гъуэм ихьэрэ къикІыжыфахэмэ, ар зы текІуэныгъэу ялъытэри, гупхэм зызэблахъури адэкІэ пащэ. Дауи, нэхъыбэрэ текІуэм я Іуэхухэр нэхъыфІщ.

МАФІЭДЗ Сэрэбий.

● Псалъэжьхэр

Гур зымыгъэпсэхур

- Хьэлэл и гъуэмылэ пэшхщ.
- Зи щхьэ илъым и щхьэ урилъытынщ.
- Зызыгъэгусэ Іыхьэншэщ.
- Зы мафІэ хъуаскІэм жылэ псор къресэкІ.
- Зыш и хьэтыркІэ шищэ псы йофэ.
- Зауэ уІэгъэншэ хъуркъым.
- Блэгъу зылъысми ешх, блыпкъ зылъысми ешх.
- ХамэІэр Ігъэпсэху щхьэкІэ, гугъэпсэхукъым.
- Бэр зэщІэхъаемэ, щІыр къагъэхъей.

ПІытІурэ Идаррэ

ИДАРХЭРЭ Андзорхэрэ зэгъунэгъубзэт: БищІохэ я унэм узэрыблэкІыу уэрамдэкІымкІэ бгъэшынщи, пэнтхыжьым узэрытехьэу ижьымкІэ гъази - Налохэ я сэреибжэр зэІухащ. Андзор щыхуейм деж къокІуэри, езэшыхукІэ Идар къыдоджэгу, ауэ Идар щыхуейм деж Андзорхэ кІуэ хъуркъым - ПІытІу дэту хуозэри, кърехужьэр аби, къыдехуж.

ПІытІу цІыхукъым икІи хьэкъым. ПІытІу адакъэпщу ара къудейщ, итІани абы блэкІыу Андзорхэ я унэ ихьэф хьэблэ цІыкІум яхэткъым. Плъыжь къуэлэнышхуэ хъужауэ, и лъэджажитІыр, шыгъэцІывым хуэдэу, пІийуэ пщІантІэм дэтщ, джэдкъазым къахэпІиикІыу. Мэшыкъуэхэ я мэлыхъуэхьэм зы мэжаджэ Іыхьэ хуэбдзамэ, цІутІ жимыІэу ублэгъэкІ; ПІытІу, къыппэлъэщыну къищІамэ, узэрыхэзэгъэн щыІэкъым.

Арати, йоуэри, Андзор и анэшхуэм хыв шатэ щІигъэпщтхьауэ Идар и тхьэкІумэм къоцырхъэ; щабэрэ щІыІэ хъужауэ зы ІэфІ гуэр щІалэ цІыкІум и гум къокІыжри, абы ПІытІу щигъэгъупщауэ ирешажьэ, арщхьэкІэ пщІантІэм зэрыдыхьарауэ ПІытІу и щхьэр, и сыдж плъыжьышхуэм игъэша нэхъей, къуаншэ ещІри, къоплъэ. Идар зэщІоувыІыкІ, ПІытІу и пэр шияуэ къожьэ, щІалэ цІыкІур къыщІопхъуэри къыдожыж, адакъэжьыр къыщІэрымыхьэу.

Ауэрэ гъэмахуэр хъури, махуэ псом Урыхугуэж хэсауэ, Идар ныбэ нэщІу къыздэкІуэжым, пэнтхым къыдэкІыжа къудейуэ, зы мэ ІэфІ къыщІехьэ. ЗэщІэувыІыкІрэ памэмэ - дэлэнымэт, Андзорхэ я пщэфІапІэм къыщІихыу. Дэлэндэлъхьэр къыдэжу зы бзыгъэ щимэжь и нэгум къыщыщІыхьэм, гурыІупсыр къажэри, баш гуэр къиищтэщ аби, пщІантІэм дыхьащ. АрщхьэкІэ, адакъэжьыр инаттэкъэ, и пэ къуаншэжьыр шияуэ къыпежьащ. Идар шына щхьэкІэ къигъэзэжакъым. Идаррэ ПІытІурэ пщІантІэкум щызэпэувври зэримыгъэкІуэту зэзэуащ, щІалэ цІыкІум башыр игъэхуахуэу, адакъэжьым и дамитІыр и Іэщэу къыжьэхэлъэрэ къеуэу, къыжьэхэлъэрэ къеуэу... Сытми я къару зэхуэмыдэу къыщІэкІри, ПІытІур и щІыбым къису Идарыр къыдэжыжащ.

Бжьыхьэхуегъэзэк І хъуауэ Андзор и адэшхуэр и «Ладэ» пцІэгъуэплъымкІэ хъарбыз къуэлэныжьхэр къишэри, Астрахань къикІыжащ. Идар махуэ псом кІуэ-къэкІуэжу Андзорхэ я куэб жэм Іутащ, адакъэжьым блэзышын имыгъуэту. Пщыхьэщхьэ хъуху пэмыплъэфу, ар Ипщэ Банэ дэжейщ аби, Къакъий къишэжащ. Андзорхэ я куэбжэм къэсри, Къакъий абы къыблэкІыжыну щыхуежьэм, Идар къэувыІэри елъэІуащ:

- Къакъий, уэрэ дэрэ зы анэ дыкъилъхуар пэжмэ, умыкІуэжу Андзорхэ сыдэшэ! - жиІэри.

Къакъий зыкъомрэ ІэнкуІну щыта нэужь, «Му-у!» - жиІэри ежьащ. Идари абы къуэувэщ аби, ПІытІу и щхьэжьыр Іушэ къищІурэ къаплъэ щхьэкІэ къаримыкуурэ, зэдэлъхузэшыпхъур унэм Іухьащ.

- Иджы, Къакъий, уэ мыбы унышІагъэ хьэнукъым, ауэ сэ сыкъыщІэкІыжыху, уэ мы бжэІупэм уІумыкІ! - жиІэри, Идар унэм щІэпкІащ.

Андзор хъарбыз ишхыу Іэнэм пэрысти, Идар унэм щыщІэпкІэм, къыщыгуфІыкІхэщ аби, яшэри и къуэшым бгъэдагъэтІысхьащ, хъарбыз бзыгъэшхуэ кърат-ри.

Абы хэту Андзор и дадэр хадэм къикІыжри, бжэІупэм Іут жэмым кърихьэлІэжащ.

- Мыр сыт, мы Къакъий Іэхъуэм щхьэ ямыгъэкІуарэ? - жиІэри Іуихуну хуежьа щхьэкІэ хуІукІыркъым, и бжьакъуитІыр къыхуегъэкІэрахъуэри.

Дадэм, Іэбэри, баш къыщиштэм, Къакъий сыт ищІэжынт - «Му-у» - жеІэри икІуэту щІедзэ.

Идар хъарбыз бзыгъэм и ныкъуи имышха щІыкІэу Къакъий и бу макъыр щызэхихым, щхьэгъубжэмкІэ къыдоплъ: дадэмрэ Къакъиймрэ зэныкъуэкъуу пщІантІэкум иту щилъагъукІэ, мэгужьейри, бзыгъэ ныкъуэшхыр зэриІыгъыу унэм къыщІоцІэфтыж яхуэмыубыдуи, и шыпхъум бгъурыту къыдокІыж икІи гъуэрыгъуэурэ хъарбыз бзыгъэм едзакъэурэ къокІуэж...

Пщыхьэщхьэр мэхъури, Андзор и адэр къокІуэ Идархэ, хъарбыз къуэлэнышхуитІ иІыгъыу:

- Зыр бынунэм фыфейщ, - жи, - адрейр Къакъийрэ Идаррэ яйщи, зэрыхуейм хуэдэу яшхынщ.

ПІытІу нэхъ бий бзаджэ иІэкъым Идар.

НАЛО Заур.

● ЩІэныгъэлІым къетх

Адыгэ шагъдиймрэ адыгэ шууеймрэ куржыхэм ягъафІэ

Куржы пащтыхьхэмрэ лІакъуэлІэшхэмрэ сыт щыгъуи щІэкъу зэпытащ адыгэ лъэпкъхэм благъэ зэрахуэхъуным, абы и мыхьэнэр фІыуэ къагурыІуэрти. Къэбэрдей шуудзэхэр XVI-XVIII лІэщІыгъуэхэм куэдрэ ядэзэуащ зэрыпхъуакІуэхэм бэлыхь хагъэт куржыхэм (тхыдэр щыхьэт тохъуэ къэжэр зауэшыхэр епщыкІуиянэ лІэщІыгъуэм и пэщІэдзэм къащытеуам щыгъуэ джылахъстэней шу 1500-рэ куржыхэм зэрадэзэуам).

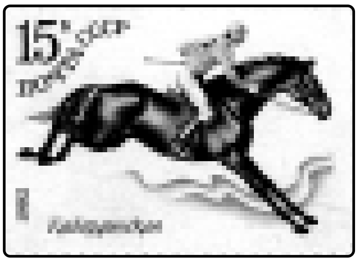

КУРЖЫХЭМРЭ адыгэхэмрэ нэхъ благъэ зэхуищІауэ щытащ а лъэпкъхэм яку дэлъ сатуми. Къэбгъэлъагъуэмэ, куржыхэм зыпащІ щыІакъым адыгэш цІэрыІуэхэр. 1820 - 1824 гъэхэм Кавказым, псалъэм папщІэ, Куржым, къэкІуауэ щыта франджы дипломат Гамбэ Жак Франсуа итхыгъащ: «АдыгэшхэмщІэупщІэшхуэ яІэщ: ахэр дахэщ, я лъабжьэр быдэщ, гуащІэшхуэ яхэлъщ, гъуэгуанэ кІыхь зэпачыф... Кърымым адыгэшым пиастр 200 щиуасэщ, шы лъэпкъыфІым гъэр зыбгъупщІ щІат». Апхуэдэ щытхъу зиІэ адыгэшыр Куржым цІэрыІуэ щымыхъункІэ Іэмал иІакъым.

Куржым цІэрыІуэ щыхъуауэ щытащ адыгэ шууейхэри. Зауэ гуащІэхэм куэдрэ хэхуэ адыгэхэм я щІэблэр сабий ныбжьым щитым щыщІэдзауэ лІыгъэм къыщІагъэтаджэурэ къэгъуэгурыкІуащ. Псом хуэдэжкъым адыгэ шуудзэр - шыщхьэмыгъазэт, къыпэлъэщ щыІэтэкъым, хэкум къихьа зэрыпхъуакІуэхэр куэдкІэ нэхъыбэми. Куржы пащтыхьхэр щІэх дыдэ щыгъуазэ хъуащ адыгэ шуудзэм хузэфІэкІынур зыхуэдизым. Ар и щхьэкІэ зыгъэзунэ хуахэм ящыщщ Картлимрэ Кахетиемрэ (КъуэкІыпІэ Куржым) я пащтыхь Ираклий ЕтІуанэр (1720 - 1798). Адыгэ шухэр зыпищІ щыІакъым абы, ахэр псоми къахигъэщырт, я лІыгъэмрэ я зэуэкІэмрэ фІыуэ щыгъуазэти. Езыми адыгэхэр лъыкІэ къагухьэрт: и анэшхуэр, пащтыхь гуащэ Ру судан (1740 гъэм дунейм ехыжащ), Картлим и пащтыхь Вахтанг Еханэм и щхьэгъусэр, зи пхъур адыгэпщт.

Ираклий ЕтІуанэмрэ абы и адэ, Карт лим я пащтыхь Теймураз ЕтІуанэмрэ (1695 - 1762) я бийхэм кърахщІылІа зауэм къащыдэзэуащ адыгэ шуудзэр. Шеки-хъан Хаджи-Чэлэби и дзэр 1752 гъэм фокІадэм и 1-м Шамшадило деж (Азербайджаным) куржыхэмрэ адыгэхэмрэ щызэхакъутауэ щытащ.

Дзэпщ хахуэ, пащтыхь Ираклий ЕтІуанэм адыгэшхэр зыпищІ щыІакъым, адыгэш цІэрыІуэхэр Къэбэрдейм къыщищэху зэпытащ, уасэшхуэ щІитурэ. Шы къащэхунумэ, Къэбэрдейм фІэкІ кІуапІэ яІакъым адрей куржы пащтыхьхэми лІакъуэлІэшхэми.

Езы адыгэпщхэми пщІэшхуэ хуащІу щытащ куржы пащтыхьхэмрэ лІакъуэлІэшхэмрэ. Къэбэрдейм ныбжьэгъу куэд щиІащ, псалъэм папщІэ, Картлимрэ Кахетиемрэ я пащтыхь Георгий ЕпщыкІутІанэм (1746 - 1800); пащтыхь мыхъу щІыкІэ, ар къылъыхъуауэ щытащ адыгэпщым ипхъу, ауэ ар щхьэгъусэ хуэхъуным хунэсакъым: дэмыкІуауэ лІащ куржы пащтыхьыкъуэр зылъыхъуа пщащэр.

Георгий ЕпщыкІутІанэм и хъыбарым щыгъуазэ Иоселиани Платон итхыгъащ: «И ныбжьыр илъэс плІыщІым нэсыху, лІы гъур лъагэу щытащ пащтыхьыр, иужьым цІыху гъумыщІэ хъури, шэсамэ, шым хуэмыІэтыж хъуащ. Ар къыщыщыщІым, пащтыхьым и къуэшым и щыкъу адэм, адыгэпщ Уц, абы шы лъэрызехьих къритащ, тІур пщІэгъуалэу (пащтыхь Георгийрэ адыгэпщымрэ куэд щІауэ зэныбжьэгъут). Куржы пащтыхьми щІыхуэ зытригъэхуакъым - тыгъэ лъапІэхэр къритащ и ныбжьэгъу адыгэпщым: дыжьыныбжьэ, и кІуэцІыр дыщэкІэ къищІыкІауэ, инджылыз фоч; и унагъуэм ис цІыхубзхэм папщІэ - налкъут зыхэс дыщэ ІэлъынриплІ, Іэпщэхъу дахэхэр.

Шыхэр къэзыхуа щІалэхэми етащ пащтыхьыр - щыгъын фэилъхьэгъуэрэ ІэщэкІэ яху эупсащ, къыщригъэжьэжым пщитІ, Мачабели Иасэрэ Амиреджиби Давидрэ, гъусэ къахуищІри, къадигъэкІуэтащ».

А хъыбарыр Иоселиани Платон къыхуэзыІуэтэжар пащтыхь Георгий ЕпщыкІутІанэм и къуэ Михаилщ (1783 - 1862).

Георгий ЕпщыкІутІанэм и къуэ Иоанн (1768 - 1880) дзэпщ, къэрал лэжьакІуэ цІэрыІуэу щытащ, ари щІэкъу зэпытащ куржыхэмрэ адыгэхэмрэ гъунэгъу зэрызэхуищІыным. Пащтыхьым и къуэ Иоанн и жэрдэмкІэ къащта унафэм къыхощ «шэрджэсхэм гулъытэ лей яхуэщІын зэрыхуейр». Адыгэшым и сурэт хэщІыхьауэ щытащ «Куржы пащтыхьыгъуэм и дамыгъэм»; ари адыгэ хэку дамыгъэхэри - «Къэбэрдей щІыналъэм и дамыгъэмрэ» «Шэрджэсыпщхэмрэбгырысыпщхэмрэ я дамыгъэмрэ», хыболъагъуэ Урысейм и къэрал дамыгъэшхуэм.

Куржы пащтыхьыгъуэхэр Урысей империем хыхьа нэужьи ди хэкум щыцІэрыІуащ адыгэшыр. 1837 гъэм Куржым къэкІуауэ щыта инджылыз Уильбрахам Ричард Кахетием щрихьэлІэгъащ «шы дэгъуэ тес адыгэпщ щІалэ». «Апхуэдэ шуует слъэгъуауэ сщІэжыркъым, - итхащ абы. ЕгъэлеяуэІэкІуэлъакІуэт ар, и шым зричамэ, лъэтауэ фІэкІ пщІэнутэкъым».

Куржы усакІуэ, дзэлІ, жылагъуэ лэжьакІуэ цІэрыІуэ Орбелиани Григорий (1804 - 1883) 1831 гъэм Бытырбыху щыкІуэм щыгъуэ КъэбэрдеймкІэ кІуэцІрыкІащ. «Къэбэрдейхэр цІыху губзыгъэщ, хахуэ защІэщ, - игу къигъэкІыжащ абы. - Шыбз гуартэшхуэхэр яІащ, иджы зауэм хэкІуэдащи, шыфІыр гъуэтыгъуей хъуащ».

Адыгэшхэр щыцІэрыІуар куржы пащтыхьхэмрэ лІакъуэлІэшхэмрэ я деж къудейкъым, абы щІэхъуэпсу, я нэ къыхуикІыу псэуащ куржы мэкъумэшыщІэхэри. «ХъуэпсапІэ» зи цІэ зы усэ Цинандали жылэм щыщ Гогбаидзе Георгий (1914 - 1994) 1990 гъэм сигъэтхыжауэ щытащ. Усэм къызэрыхэщымкІэ, мэкъумэшыщІэм и хъуэпсапІэр мыращ: «МухъраныпщырсипщылІ, пщы Амилахвари си унэІут хъуатэмэ, адыгэшым сышэсынти, къуахъуэпсыхъуэр зэпысчынт, Персиер къэзэзунт, санэхуафэ сщІынти, шэрджэс пщащэ дахэкІейм сылъыхъунт»...

Куржыхэм я гъунэжщ адыгэхэм я лІыгъэ-шыгъэр къызыхэщ ІуэрыІуатэхэр. Ди тхакІуэхэм я къалэмыпэм къыщІэкІа тхыгъэ куэдми къыхощ адыгэш цІэрыІуэм и фІыцІэ. Куржы усакІуэшхуэ Леонидзе Георгий (1897 - 1966) 1927 гъэм итхауэ щыта усэм щегъафІэ «адыгэ шагъдиймрэ адыгэ шууеймрэ» - ахэр зыхилъхьэ щыІакъым куржы усакІуэм.

ДЖАВАХИШВИЛИ Николай,
тхыдэ щІэныгъэхэм я доктор, профессор, Джавахишвили Иван и цІэр зезыхьэ, тхыдэмрэ этнологиемкІэ институтым и щІэныгъэ лэжьакІуэ нэхъыжь.
Тбилиси къалэ, 2008 гъэ.

● ЦІыкІухэм я бзэкІэ

Жьауэ

- Махуэр щыуэфІым деж сыт тлъагъур?
- Уафэр, дыгъэр, пшэхэр.
- Щыуэлбанэм деж-щэ?
- Жьауэ!

Дисэ щІоупщІэ

- Мамэ, сыт уэшх къыщІешхыр?
- Жыгхэр, удзхэр, хадэхэкІхэр къэкІын щхьэкІэ...

- АтІэ сыт ар асфальтми щІытешхэр? – къыгурыІуэркъым Дисэ.

Сыт ущІэгузавэр?

ЕгъэджакІуэр щІалэ цІыкІум йоупщІ:

- Сыт апхуэдизу ущІэгузавэр? Си упщІэхэм уащышынэу ара?

- Хьэуэ, сэ сызыщышынэр уэстыжыну жэуапхэращ, - жеІэ еджакІуэм.

Лъэпщ и къуэмрэ Тхьэгъэлэджрэ

Лъэпщ и къуэр гъуэгу тетауэ шууэ къыздэкІуэжым, Тхьэгъэлэдж вэуэ кърихьэлІащ. ЩІалэр епсыхакъым, гъуэгуми текІакъым, шыр къыжьэдикъуэри уанэгум здисым:

- Бов апщий! - жиІащ.

Тхьэгъэлэдж жэуап кърита къым, и щхьэр къиІэтри къеплъа фІэкІ.

- ЛІыжь дэгу хъунщ, - жери, Лъэпщ и къуэр, Тхьэгъэлэдж вэуэ вапІэм кърихэри, къежьэжащ, унэм къэсыжри, и адэм лІыжьым и гугъу хуищІащ.

- ФІэхъус есхати, жэуап къызитыжакъым, и жагъуэ зэрысщІар сщІэркъым, - жиІащ щІалэм.

- Тхьэгъэлэдж и ныбжьым унэсмэ, пщІэнщ! - къыжриІэжащ и адэм. - Тхьэгъэлэдж нэгъуэщІ хабзэщ кІэлъызехьэн хуейр. Уэр-уэру уи акъыл абы нэсмэ, уи насыпщ, нэмысрэ - узущийкІэ мыхьэнэ иІэкъым.

ЩІалэр куэдрэ егупсысащ и адэм къыжриІам. Зы гъэ дэкІауэ, гъуэгу здытетым, Лъэпщ и къуэр Тхьэгъэлэдж гуэрым ирихьэлІащ: мавэри хэтщ.

Лъэпщ и къуэр епсыхащ, шыр илъахъэри гъуэгунапщІэ удзым хиутІыпщхьащ, езым и цей къуащІэр диупщІэщ, и Іэщхьэр дрихьейри, вапІэм хыхьащ. Тхьэгъэлэдж бгъэдыхьэри:

- Уэ зыгъэпсэху, тхьэмадэ, узэрешар солъагъу, сэ сывэнщ, - жриІащ.

Тхьэгъэлэдж вапІэм къыхигъэкІри, Лъэпщ и къуэм пхъэІэщэкІыр иубыдащ, пшапэр зэхэуэхуи выр щІитІыкІыжакъым.

Пшапэр зэхэуауэ вапІэм къикІыжа нэужь, Тхьэгъэлэдж Лъэпщ и къуэм и Іэр иубыдащ:

- Укъэзылъхуам ухуэфащэщ, - жери.

Жэмыхъуэжьрэ нартхэмрэ

Жэмыхъуэжь гуащІэшхуэ хэлът, пэлъэщ щыІэтэкъым.

- Жэмыхъуэжь дыІэщІэукІэнущ, бзаджагъэ дыхуевгъакІуи, дывгъэгъэкІуэд, - жари, нартхэр зэгурыІуащ.

ЗэгурыІуэри:

- Гъуд къалэ ткъутэнущи, ныддежьэ, - хуаІуэхуащ Жэмыхъуэжь.

- Сынывдежьэнщ, си Іэщым къыпэрызнэн щІалэ къысхуэвгъакІуэ.

Зы щІалэ ягъэкІуащ.

● ІуэрыІуатэ

- Си Іэщыр бжыи, зы хэщІауэ сыкъребгъэхьэлІэжмэ, узукІынущ, - къыжриІащ щІалэм.

Іэщым хэплъэри, хуэбжакъым щІалэм. Щыхуэмыбжым, кърихужьэжащ.

НэгъуэщІ зы щІали ягъэкІуащ. ЗдэкІуэм, Тхьэгъэлэдж и мэш хьэсэм хыхьэри, хьэсэм хэтыху, гуващ щІалэр.

- Щхьэ зыбгъэгува? - къеупщІащ Жэмыхъуэжь.

- Тхьэгъэлэдж и мэшыщхьэр сыбжурэ сыгуващ, - жиІащ щІалэм.

- Убжа-тІэ?

- Сыбжащ. Сыбжри, зы мэшыщхьэ хэщІауэ щысхутэм, сылъыхъуэурэ, си лъэрыгъым дэнауэ къэзгъуэтыжащ.

- Си Іэщри пхуэбжынущ уэ, - жери щІалэр Іэщым къыпэринащ.

Жэмыхъуэжь нартхэм ядежьауэ гъуэгу здытетым, жэщ къатехъуащ.

Нартхэр епсыхащ, шым уанэ трахри, я пэр щапхыкІ защІащ.

- Шым я пэр щхьэ щыфпхыкІрэ? - еупщІащ Жэмыхъуэжьыр нартхэм.

- Ныжэбэ зиш щыщыр зекІуэ здэтшэнукъым, Гъуд къалэ дэлъ фІыгъуэми хэкІыжащ.

Ар и фІэщ хъури, Жэмыхъуэжь и шым и пэр щикъузыкІащ:

- Ущыщынщи, фІыгъуэм сыхэбгъэкІыжынщ, - жери.

Жьы щимыгъуэтыжым, Жэмыхъуэжь и шыр зэгуэудащ.

Нэху щыри, нартхэр шэсыжащ.

- ЩІэщхъу къысщыщІащ, - яжриІащ Жэмыхъуэжь нартхэм. - Си шыр зэгуэудащ.

- Уи шыр зэгуэудамэ, Гъуд къалэ дэлъ фІыгъуэм ухэкІыжащ, - жари, нартхэр ежьащ, Жэмыхъуэжь гъуэгум къытранэри. «Хьэ къежэнщи, гъуэгум трашхыхьынщ» - арат нартхэр зэщэр.

- Ущыпсэум сэ сызепхьащ, иджы сэ узесхьэнщ, - жиІэри, Жэмыхъуэжь и шыр и дамащхьэм трилъхьэри, нартхэ якІэлъежэжьащ, яблэкІри, къалэм япэ дыхьащ. ФІыгъуэу дэлъыр къыдихри, къежьэжауэ, нартхэ къаІущІащ.

- Нэвгъазэ, Гъуд къалэ къыдэзна щыІэкъым, - къажриІащ нартхэм.

- Дыздэгъэгуашэ, - щыжраІэм, Жэмыхъуэжь идакъым.

- Си шым и уасэ къыдэсхакъым Гъуд къалэ, - жери.

Псалъэзэблэдз

ЕкІуэкІыу: **6**. УФ-м щІыхь зиІэ, КъБР-м и цІыхубэ артист, ЩоджэнцІыкІу Алий и цІэр зезыхьэ Къэбэрдей драмэ театрым и джэгуакІуэу щыта. **7**. Сосрыкъуэ къызыдэкІа мывэ. **8**. КъБКъУ-м и ещанэ ректор. **9**. КІыщокъуэ Алим и тхылъ. **12**. Дэбэч и къуэ нэхъыжь, Щэуей и адэ. **14**. Щыгъыным щыщ. **15**. ЦІыхур зыщІэкъу, абы игу ирилъхьа, къалэну зыхуигъэувыжа. **16**. Адыгэхэр Волгэ псым зэреджэ. **20**. УФ-м гъуазджэхэмкІэ щІыхь зиІэ и лэжьакІуэ, КъБР-м и цІыхубэ артист, композитор, уэрэджыІакІуэ цІэрыІуэу щыта. **21**. 1871 - 1947 гъэхэм Тыркум щыпсэуа адыгэ генерал. **22**. КъБР-м щыІэ куей, къалэ, щежэх псы. **25**. КъурІэн цІыкІу. **26**. Ацкъан Руслан и новеллэ. **30**. Урысейм и лІыхъужь, адыгэ полковник. **31** 1854 - 1934 гъэхэм Тыркум щыпсэуа, а къэралым зыхъумэжыныгъэмкІэ и министру щыта адыгэлІ. **32**. Аруан куейм щыІэ къуажэ. **34**. Фошыгъу къызыхащІыкІ къэкІыгъэ. **35**. Псоми ярет, ауэ зыри абыкІэ зэщхькъым. **36**. КІэлъыплъыну, ихъумэну зыгуэрым пІалъэкІэ къыхуагъанэ.

Къехыу: **1**. Адыгэ цІыхубэ уэрэд. **2**. Лъакъуэм ищІ лъэужь. **3**. Унэм, жьэгум я тхьэу къалъытэу щыта. Фэгъазэми абыкІэ йоджэ. **4**. УФ-м гъуазджэмкІэ щІыхь зиІэ и лэжьакІуэ, композитор цІэрыІуэ. **5**. Адыгэхэм я шхыныгъуэу щыта, Хъуэжэ фІэкІуэду, къагъуэтыжа шхыныгъуэ. **10**. УФ-м щІыхь зиІэ и артист, ЩоджэнцІыкІум и цІэр зезыхьэ Къэбэрдей къэрал драмэ театрым и джэгуакІуэу щыта. **11**. Щыхь ин лъэпкъ. Ар щалъху екІуэлІэжуи жаІэ. **13**. ЛІы дэкІуа цІыхубзыр зэрыхьа унагъуэм яхэсыхьыху и гъусэну ягъакІуэу щыта. **14**. Бэдэху и адэ. **17**. КъБР-м щІыхь зиІэ и артист, пшынауэ Іэзэ. **18**. Мэзыхьэ Борис и новеллэ. **19**. Адыгэхэр Дон псым зэреджэ. **23** КъБР-м щІыхь зиІэ и артист, уэрэджыІакІуэ цІэрыІуэу щыта. **24**. Республикэ яІэу Волгэ Іуфэм щыпсэу лъэпкъ. **27**. Адыгэ таурыхъ. **28** Къэрмокъуэ Мухьэмэд и роман. **29**. ШхынкІэ хьэщІэхэр зыхуей хуигъазэу, фадэ яхуригъахъуэу ящхьэщыт. **32** Мэз щыкІуэкІэ къыздащтэ хьэпшып. **33** Гъуазджэм и Іыхьэ нэхъыщхьэу Ленин къилъытэу щыта.

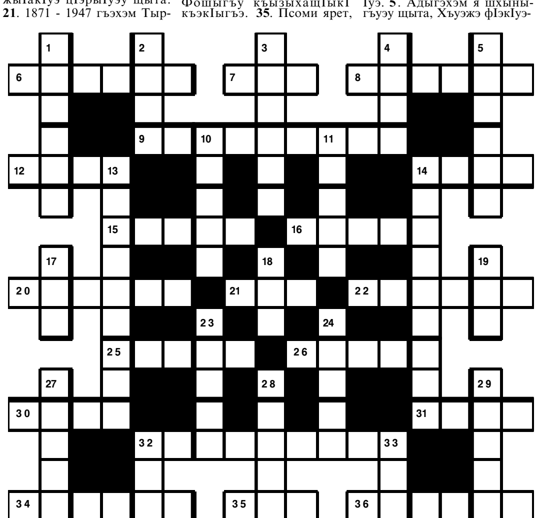

Зэхэзылъхьар
УЭРЫШ Нурхьэлийщ.

Мэкъуауэгъуэм и 7-м ди газетым тета псалъэзэблэдзым и жэуапхэр:

ЕкІуэкІыу: **1**. Шэмэдж. **8**. Къэбыстэ. **9**. Андэгурэ. **13**. Хьэжы. **14**. Жэп. **15**. Молэ. **16**. Къыр. **17**. Бэдж. **18**. Щауэ. **19**. Къанж. **20** Хъы. **21**. Тумэн. **23** Гулъ. **27**. Сосрыкъуэ. **28**. Бжэмышх. **31**. Пхъу. **32**. Шабзэ. **33**. КІуж. **35**. Амыщ. **37**. КІарц. **38**. Мыл. **39** КІыщ. **41**. Джэду. **42**. Кугъуэ. **43**. Пашэ. **45**. Къэрабгъэ. **47**. ХьэкІэпыч. **49**. «Насып».
Къехыу: **1**. Шатэ. **2**. Мы. **3**. Джанэ. **4**. Дзэлыкъуэ. **5**. Шынакъ. **6**. Шэрэдж. **7**. Гурымыкъ. **10**. Къэуал. **11**. Жэрумэ. **12**. Бланэ. **20**. Хъарып. **21**. Тхьэгъуш. **22**. Набгъэ. **24**. Лъэмыж. **25**. Тощ. **26**. Хъушэ. **29**. Абрагъуэ. **30**. Амдэч. **34** Къурашэ. **36**. Щэумэн. **37**. КІэпхын. **38**. Мурат. **40**. Щэбэт. **44**. Бгъэн. **45**. Лэгъуп. **48**. Ес.

ПщІэ зыхуэтщІ адэ-анэхэ!

МАЗЭ КЪЭС къыдэкІ «Солнышко» журналым и редакцэр адэ-анэхэми щІалэ, хъыджэбз цІыкІухэми йохъуэхъу гъэ еджэгъуэр зэриухамкІэ. ЕхъулІэныгъэхэр фи куэду, фи мурадхэм къывэхъулІэу Тхьэм фигъэпсэу.

ДяпэкІи ди гугъэщ зи школ кІуэгъуэ мыхъуахэмрэ курыт еджапІэм щІэсхэмрэ папщІэ къыдэкІ журналыр фи ныбжьэгъу пэжу къекІуэкІыну. Я жагъуэ фымыщІ фи бынхэм - Іэ яхутевдзэ къыкІэлъыкІуэ илъэс ныкъуэми.

Апхуэдэуи журналым Іэ традзэну къыхудоджэ ар зи унагъуэ имыхьэхэри.

«Солнышко» журналым къытехуэхэм ущрихьэлІэнур а зы къыдэкІыгъуэращ. ЦІыкІухэм папщІэ абы итщ хъыбар телъыджэхэр, щІыуэпсым, псэущхьэхэм ятеухуа рассказ гъэщІэгъуэнхэр, Урысейм, Къэбэрдей-Балъкъэрым щыцІэрыІуэ тхакІуэхэм, усакІуэхэм я ІэдакъэщІэкІхэр, къуажэхьхэр, псалъэзэблэдзхэр. Апхуэдэуи редакцэм ирегъэкІуэкІ зэпеуэ зэхуэмыдэхэр, абы щытекІуэхэм саугъэтхэр ират. А псом къадэкІуэу «Солнышко» журналым сабий зэчиифІэхэм яхухих напэкІуэцІым къытохуэ цІыкІухэм я сурэтхэр, зэхалъхьа усэхэр, ящІа сурэтхэр.

2008 гъэм и етІуанэ илъэс ныкъуэм журналым и Іэтедзапщ Іэр сом 42-рэ кІэпІейкІэ 90-рэщ.

«Солнышко» журналым и индексыр – **31217**

Журналым Іэ щытевдзэ хъунущ республикэм и пощт ІуэхущІапІэ псоми.

ФыщІэупщІэ хъунущ мы телефонхэмкІэ: **40-92-88**, **42-59-51**.

ХъыбарегъащІэ

Безрокъуэ лъэпкъыр (КъБР-м, Адыгейм, Мэздэгу куейм, Тыркум щыпсэухэр) мэкъуауэгъуэм и 28-м сыхьэти 10-м щызэхуэсынущ Лэскэн псыхъуэм (Дзэлкъэб деж).

УпщІэ зиІэхэр **91-11-30**, **91-18-32** телефонхэмкІэ фыпсалъэ хъунущ.

НапэкІуэцІыр зыгъэхьэзырар ЩХЬЭЩЭМЫЩІ Изэщ.

Редактор нэхъыщхьэ ХЬЭФІЫЦІЭ Мухьэмэд

РЕДАКЦЭМ И КОЛЛЕГИЕМ ХЭТХЭР

ЖьэкІэмыхъу Маринэ (редактор нэхъыщхьэм и къуэдзэ), **Шырдий Маринэ** (редактор нэхъыщхьэм и къуэдзэ), **Гъурыжь Мадинэ** (жэуап зыхь секретарь), **Жыласэ Маритэ, Лъостэн Музэ, Ныбэжь Таисэ, Уэрдокъуэ Жансурэт, Хьэжыкъарэ Алик, Шал Мухьэмэд.**

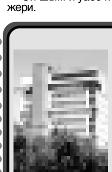

ДИ ХЭЩІАПІЭР

360030, Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэ, Налшык къалэ, Ленинымм и цІэкІэ щыІэ уэрам, 5, ебгъуанэ - епщІанэ къатхэр.

ТЕЛЕФОНХЭР: редактор нэхъыщхьэм, секретарым - 42-56-19; редактор нэхъыщхьэм и къуэдзэхэм - 47-31-54, 47-33-23; жэуап зыхь секретарым - 42-22-82; секретариатым - 42-22-66.

КЪУДАМЭХЭМ: политикэмкІэ, жылагъуэмрэ лъэпкъ ІуэхухэмкІэ - 42-22-86; къуажэ гъащІэмрэ экономикэмкІэ - 47-22-63, 42-57-59; щэнхабзэмкІэ - 42-75-36; обозревателхэм - 42-22-89; хабзэхъумэ ІуэхущІапІэхэм ядэлэжьэнымкІэ - 42-60-53; хъыбарыщІэхэмкІэ, спортымрэ письмохэмкІэ - 42-22-88; егъэджэныгъэмрэ щІэныгъэмкІэ - 42-63-64, 47-32-15; зэдзэкІакІуэхэм - 42-21-88; корректорхэм - 42-60-27; бухгалтерием - 47-31-69; ЭВМ-м и операторхэм - 42-22-84; компьютер ІуэхущІапІэм - 42-26-41; сурэттехым - 42-75-78.

Теддзэ тхыгъэхэм къыщыхьа бжыгъэхэм, къыщаІэта Іуэхугъуэхэм я пэжагъымкІэ ахэр зытхахэм нэсу жэуап яхь. Авторхэмрэ редакцэмрэ я Іуэху еплъыкІэр зэтехуэ зэпыту щыткъым.

Газетыр Іэ тезыдзахэм яхуэхьыныр и пщэ дэлъщ КъБР-м федеральнэ пощт зэпыщІэныгъэхэмкІэ и управленэм.

Тел.: 42-06-51, 42-19-59.

Газетыр щэнымкІэ жэуап ехь КъБР-м и “Роспечать” АО-м.

Газетыр 1989 гъэм дыгъэгъазэм и 16-м №Н-0065-м щІэту ятхащ.

Зы илъэсым газетыр 250-рэ къыдокІ.

КъБР-м ЩэнхабзэмрэхъыбарегъащІэ ІэнатІэхэмкІэ и министерствэм 1905 гъэм щыІа Революцэм и цІэр зезыхьэ и полиграфкомбинат, Налшык къ., Лениным и цІэкІэ щыІэ уэрам, 33, телефоныр 42-35-75.

Мы къыдэкІыгъуэм елэжьахэщ: жэуап зыхь секретарь ДыщэкІ Соня, редактору Уэрдокъуэ Женя, корректорхэу Афэ Тамарэ *(1,2,5-нэ нап.)*, ПхытІыкІ Юрэ *(3,4,6-нэ нап.)*, корректорхэм я дэІэпыкъуэгъу Йуан Заирэ. *КомпьютеркІэ газетым и теплъэр ящІащ:* Дол Маринэ, ГъукІэлІ Рае, Щомахуэ Марианнэ, *сурэтыщІ* Къарей Элинэ.

Номерыр “Адыгэ псалъэм” и компьютер ІэнатІэм щагъэхьэзыращ.

Газетым Іэ тедзэн хуейщ сыхьэт 20.00-м.

Щытрадзар сыхьэт 20.00-рщ.

Индексыр 51531 ● Тираж 10.008 ● Заказ №1988